



महाराष्ट्र शासन

## विधि व न्याय विभाग

सन २००७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३

महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना अधिनियम, २००६  
(३१ जानेवारी २०१० पर्यंत सुधारित)

**Maharashtra Act No. III of 2007**

## **The Maharashtra Fire Prevention and Life Safety Measures Act, 2006**

*(As modified upto the 31st January 2010)*



व्यवस्थापक, शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई यांच्याद्वारे भारतात मुद्रित आणि संचालक,  
शासकीय मुद्रण व लेखनसामग्री, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई ४०० ००४ यांच्याद्वारे प्रकाशित

२०१३

[ किंमत : रुपये २०-०० ]

**विधि व न्याय विभाग**

सन २००७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक-३

महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना अधिनियम, २००६  
(सन २००७ चा महा. ३)

**The Maharashtra Fire Prevention and Life  
Safety Measures Act, 2006**

**(As modified upto the 31st January 2010)**

(एक)

## महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना अधिनियम, २००६

### अनुक्रमणिका

उद्देशिका.

कलमे.

#### प्रकरण एक

##### प्रारंभिक

१. संक्षिप्त नाव, व्याप्ती व प्रारंभ.
२. व्याख्या.

#### प्रकरण दोन

##### आग प्रतिबंधक आणि जीवसंरक्षक उपाययोजनांशी संबंधित तरतुदी

३. आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांची तरतूद करावयाचे मालक वा भोगवटादार यांचे दायित्व.
४. प्रतिबंधात्मक उपाययोजना.
५. तपासणी करण्याचा अधिकार.
६. आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांशी संबंधित नोटीस देणे.
७. नोटिशीचे पालन न केल्यास त्याबाबतीत उपाययोजना करणे.
८. इमारत सीलबंद करण्याचा अधिकार.

#### प्रकरण तीन

##### लायसनप्राप्त अभिकरण

९. लायसनप्राप्त अभिकरण म्हणून कार्य करण्यासाठी लायसन देण्याचा अधिकार.
१०. लायसनप्राप्त अभिकरणाने आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांची तरतूद करण्याचे काम पार पाडणे.

#### प्रकरण चार

##### अग्निशमन सेवा फी आकारणे, गोळा करणे व वसूल करणे यासंबंधी तरतुदी

११. फी बसविणे आणि तीमध्ये वाढ किंवा घट करणे.
१२. प्राधिकरणाने फी मध्ये वाढ करण्यापूर्वी किंवा वाढविलेल्या फी मध्ये घट करण्यापूर्वी प्रारंभिक कार्यपद्धती अनुसरणे.
१३. वार्षिक फी बसविणे आणि तीमध्ये वाढ किंवा घट करणे.

एच ४०६९ - १

(दोन)

१४. फीची आकारणी व ती गोळा करणे.
१५. सूट.
१६. फी मध्ये वाढ करण्यासाठी किंवा वाढवलेली फी कमी करण्यासाठी प्राधिकरणास फर्माविण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार.
१७. दोष किंवा चूक यामुळे फीचे निर्धारण अवैध न ठरणे.

### प्रकरण पाच

#### अग्निशमन सेवा संचालक

१८. संचालकाची आणि संचालकाला सहाय्य करण्यासाठी इतर अधिकारी व कर्मचारीवर्ग यांची नेमणूक.
१९. संचालकाचे अधिकार व कर्तव्ये वा कार्ये.
२०. कर्तव्ये बजावण्यास भाग पाडण्याचा संचालकाचा अधिकार.

### प्रकरण सहा

#### अग्निशमन अधिकारी व अग्निशमन कर्मचारीवर्ग यांच्यासंबंधातील तरतुदी

२१. प्राधिकरणाचे वर्गीकरण व अग्निशमन सेवांमध्ये पदांची निर्मिती.
२२. महाराष्ट्र अग्निशमन सेवा निर्माण करणे आणि तत्संबंधित तरतुदी.
२३. इतर कर्मचारीवर्गाची आणि सेवकवर्गाची नियुक्ती करणे.
२४. विद्यमान अग्निशमन अधिकाऱ्यांची आणि कर्मचाऱ्यांची पदे पुढे चालू ठेवणे.

### प्रकरण सात

#### विशेष निधी स्थापन करणे

२५. विशेष निधी स्थापन करणे.

### प्रकरण आठ

#### पूरक आणि संकीर्ण बाबी

२६. अग्निशमन मालमत्ता अधिग्रहित करणे.
२७. आग लागली असेल अशा प्रसंगी संचालकाचे किंवा अग्निशमन अधिकाऱ्यांचे अधिकार.
२८. अग्निशमन व्यवस्थेच्या प्रभारी अधिकाऱ्याचा पाणीपुरवठा करण्यासंबंधातील अधिकार.

(तीन)

२९. सहाय्याकरिता करार करण्याचा संचालकाचा किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याचा किंवा अग्निशमन अधिकाऱ्याचा अधिकार.
३०. प्रशिक्षण केंद्रे.
३१. प्रशिक्षण फी आकारणे.
३२. अपिले.
३३. अपील दाखल करण्याची कार्यपद्धती.
३४. वाढीव आकारणीच्या किंवा परताव्याच्या रकमेवरील व्याज.
३५. न्यायालयांच्या अधिकारितेची मर्यादा.
३६. अपराध व शास्ती.
३७. दखलपात्र व अजामीनपात्र अपराध.
३८. कंपन्यांनी केलेले अपराध.
३९. अपराध मिटविणे किंवा कार्यवाही मागे घेणे.
४०. अपराधांची दखल घेणे.
४१. अधिकारिता.
४२. सद्भावनापूर्वक केलेल्या कृतीस संरक्षण.
४३. अधिकारी, इत्यादी लोकसेवक असणे.
४४. अधिनियम अधिभावी असणे परंतु, विद्यमान अधिनियमांमध्ये अधिक भर घालणारा असणे.
४५. विवक्षित इमारतींमध्ये अग्निशमन अधिकाऱ्याची किंवा अग्निशमन पर्यवेक्षकाची नियुक्ती करणे.
४६. इतर कायद्यांचा प्रभाव.
४७. अधिकार सोपविण्याचा अधिकार.
४८. अहवाल, विवरण किंवा माहिती मागविण्याचा अधिकार.

प्रकरण नऊ

नियम

४९. नियम करण्याचा अधिकार.
५०. अडचण दूर करण्याचा अधिकार.

एच ४०६९ - १अ

(चार)

**अनुसूची एक**

आग प्रतिबंधक यंत्रणा बसविण्यासाठीच्या किमान आवश्यकता.

**अनुसूची दोन**

**भाग - एक**

महानगरपालिकांकरिता अग्निशमन सेवा फीची रचना.

**भाग - दोन**

नगरपरिषदांकरिता अग्निशमन सेवा फीची रचना.

**भाग - तीन**

विशेष नियोजन प्राधिकरणे आणि विशेष नियोजन प्राधिकरणे व नगरपालिका यांच्या हद्दीबाहेरील इतर क्षेत्रे यांसाठी अग्निशमन सेवा फीची रचना.

सन २००७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३.<sup>१</sup>

**[महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना अधिनियम, २००६]**

(या अधिनियमाला राष्ट्रपती यांची दिनांक २७ जानेवारी २००७ रोजी अनुमती मिळाल्यानंतर ;  
महाराष्ट्र शासन राजपत्र, यामध्ये दिनांक ५ फेब्रुवारी २००७ रोजी प्रथम (इंग्रजीत) प्रसिद्ध  
करण्यात आला.)

**महाराष्ट्र राज्यातील निरनिराळ्या क्षेत्रांमधील वेगवेगळ्या प्रकारच्या इमारतींमध्ये  
आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांसाठी अधिक  
परिणामक तरतुदी करण्याकरिता अधिनियम.**

**ज्याअर्थी**, महाराष्ट्र राज्यातील निरनिराळ्या क्षेत्रांमधील वेगवेगळ्या प्रकारच्या इमारतींमध्ये आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना करणे, त्यासाठी फी लादणे, विशेष निधी उभारणे आणि तत्संबंधित व तदानुषंगिक बाबींसाठी अधिक परिणामक तरतुदी करणे इष्ट आहे ;

**त्याअर्थी**, भारतीय गणराज्याच्या सत्तावन्नाव्या वर्षी, याद्वारे पुढील अधिनियम करण्यात येत आहे :—

**प्रकरण एक**

**प्रारंभिक**

१. (१) या अधिनियमास, महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना अधिनियम, २००६, असे म्हणावे.

(२) तो संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यास लागू असेल.

(३) तो,—

(क) राज्य शासन, **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे नियत करील अशा दिनांकास स्थानिक प्राधिकरणे आणि नियोजन प्राधिकरणे यांच्या क्षेत्रांमध्ये अंमलात येईल ;

(ख) राज्य शासन, त्याच किंवा त्यासारख्या अधिसूचनेद्वारे नियत करील अशा दिनांकास, अन्य क्षेत्रांमध्ये किंवा क्षेत्रांच्या भागामध्ये अंमलात येईल ; आणि त्याच्या निरनिराळ्या तरतुदीकरिता आणि निरनिराळ्या क्षेत्रांकरिता किंवा क्षेत्रांच्या भागाकरिता निरनिराळे दिनांक नियत करण्यात येऊ शकतील ; आणि

(ग) या अधिनियमातील एखाद्या तरतुदीच्या किंवा एखाद्या क्षेत्राच्या संबंधात या अधिनियमाचा प्रारंभ झाल्याच्या संबंधातील संदर्भाचा अर्थ हा, त्या क्षेत्रात हा अधिनियम किंवा त्यातील एखादी तरतूद अंमलात आल्यासंबंधातील संदर्भ आहे, असा लावण्यात येईल.

२. या अधिनियमात, संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर,—

(१) “ इमारत ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, हा अधिनियम ज्या क्षेत्रात अंमलात असेल त्या क्षेत्रातील संबंधित नगरपालिका कायद्यामध्ये किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यांमध्ये जो अर्थ नेमून दिलेला असेल तोच अर्थ असेल ; आणि यात, जमिनीचा किंवा इमारतीचा समावेश असलेल्या जागा किंवा आवार, किंवा जमिनीचा किंवा इमारतीचा भाग मग तो,

१. उद्देश व कारणे यांच्या निवेदनांकरिता “ महाराष्ट्र शासन राजपत्र ”, असाधारण, भाग ५-अ, दिनांक १९ जुलै २००६, पृ. ४४०-४४३ पहावीत.

संक्षिप्त नाव,  
व्याप्ती व  
प्रारंभ.

व्याख्या.

अधिकृत असेल किंवा नसेल, अशा इमारतीशी किंवा तिच्या भागाशी संबंधित असलेले उपगृह, कोणतेही असल्यास, आणि पेट्रोल, डिझेल किंवा गॅस मार्ग, २००७ च्या कोडाप्रमाणे यंत्रणा किंवा पंप यांचा समावेश होतो ;

**स्पष्टीकरण.**—या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ, यातील “ इमारत ” या संज्ञेची व्याख्या, दुसऱ्या अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेली फी ज्या इमारतीसंबंधात आकारणीयोग्य असेल किंवा वसुलीयोग्य असेल अशा इमारतीलाच केवळ लागू होईल ;

(२) “ इमारत उप-विधी ” याचा अर्थ, कोणत्याही संबंधित नगरपालिका कायद्याअन्वये केलेले इमारत उप-विधी, नियम किंवा विनियम, असा आहे आणि यात, कोणत्याही नावाने संबोधले जाणारे विकास नियंत्रण नियम किंवा विनियम किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्याअन्वये केलेले आणि हा अधिनियम अंमलात असलेल्या क्षेत्रामध्ये लागू असलेले अन्य कोणतेही इमारत नियम किंवा विनियम, यांचा समावेश होतो ;

(३) “ मुख्य अग्निशमन अधिकारी ” याचा अर्थ, स्थानिक प्राधिकरणाच्या किंवा नियोजन प्राधिकरणाच्या अग्निशमन दलाचा प्रभार असलेला मुख्य अग्निशमन अधिकारी किंवा कोणत्याही पदनामाने संबोधला जाणारा अन्य कोणताही अग्निशमन अधिकारी, असा आहे ;

(४) “ संचालक ” याचा अर्थ, राज्य शासनाने कलम १८ अन्वये, संचालक, महाराष्ट्र अग्निशमन सेवा, गट-अ, म्हणून नियुक्त केलेली व्यक्ती, असा आहे ;

(५) “ आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, आग प्रतिबंधक, नियंत्रण आणि अग्निशमन करण्यासाठी आणि आग लागल्यास जीव व मालमत्ता सुरक्षित ठेवण्याची सुनिश्चिती करण्यासाठी इमारत उप-विधीनुसार आवश्यक असतील किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेले कोणतेही कायदे किंवा भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहिता, २००५ यांच्या तरतुदीद्वारे किंवा तदन्वये आवश्यक असतील अशा उपाययोजना, असा आहे ;

(६) “ लायसनप्राप्त अभिकरण ” याचा अर्थ, स्थानिक प्राधिकरणाच्या किंवा नियोजन प्राधिकरणाच्या क्षेत्रामध्ये, या अधिनियमान्वये आवश्यक असतील अशा आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना हाती घेण्याकरिता किंवा त्यांची अंमलबजावणी करण्याकरिता किंवा इतर संबंधित कामे पार पाडण्याकरिता संचालकाकडून किंवा त्याच्या अधिकारितेखाली येणाऱ्या क्षेत्राच्या संबंधात मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याकडून किंवा नामनिर्देशित अधिकाऱ्याकडून लायसन देण्यात आलेली एखादी व्यक्ती अथवा व्यक्तींचा संघ, असा आहे ;

(७) “ स्थानिक प्राधिकरण ” याचा अर्थ, राज्यात त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही संबंधित नगरपालिका कायद्याअन्वये घटित केलेली महानगरपालिका किंवा नगरपरिषद, किंवा नगर पंचायत अथवा औद्योगिक नगरी, असा आहे ;

(८) “ भारतीय राष्ट्रीय इमारत संहिता, २००५ ” याचा अर्थ, इमारती, जागा, आवार, कार्यशाळा, वखार व उद्योग यांमध्ये कार्यान्वित करावयाच्या आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना अंतर्भूत असलेले, भारतीय मानक संस्थेने वेळोवेळी, सुधारणांसह किंवा सुधारणांशिवाय प्रकाशित केलेले पुस्तक, असा आहे ;

(९) “ नामनिर्देशित अधिकारी ” याचा अर्थ, विहित अर्हता धारण करणारा आणि संचालकाने किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याने नामनिर्देशित केलेला एखादा अधिकारी, असा आहे आणि यात, स्थानिक प्राधिकरणाने किंवा नियोजन प्राधिकरणाने या अधिनियमाच्या प्रयोजनांकरिता नामनिर्देशित केलेल्या अधिकाऱ्याचा समावेश होतो ;



परंतु, कोणत्याही महानगरपालिकेच्या किंवा नगरपरिषदेच्या कक्षेत न येणाऱ्या क्षेत्रांकरिता, संचालक एखाद्या अधिकाऱ्यास “ नामनिर्देशित अधिकारी ” म्हणून नामनिर्देशित करील ; आणि निरनिराळ्या क्षेत्रांकरिता अशा निरनिराळ्या अधिकाऱ्यांना नामनिर्देशित करता येईल ;

(१०) “ भोगवटादार ” या संज्ञेत,—

(क) जिच्या संबंधात भाडे देण्यात येते किंवा देय आहे अशा जमिनीचे किंवा इमारतीचे किंवा तिच्या कोणत्याही भागाचे भाडे किंवा भाड्याचा कोणताही हिस्सा, जी मालकास त्या त्या वेळी देत असेल, किंवा देण्यास पात्र असेल अशी कोणतीही व्यक्ती ;

(ख) जमिनीचा किंवा इमारतीचा किंवा तिच्या भागाचा भोगवटा असलेला किंवा अन्य प्रकारे तिचा वापर करित असलेला मालक ;

(ग) कोणत्याही जमिनीचा किंवा इमारतीचा अथवा तिच्या भागाचा भाडे माफ केलेला भाडेकरू ;

(घ) कोणत्याही जमिनीचा किंवा इमारतीचा अथवा तिच्या भागाचा भोगवटा असलेला लायसनधारक ;

(ङ) सहकारी गृहनिर्माण संस्थेचा सदस्य किंवा वेश्म मालक ; आणि

(च) कोणत्याही जमिनीचा किंवा इमारतीचा किंवा तिच्या भागाचा वापर व भोगवटा करताना मालकाचे झालेले नुकसान भरून देण्याकरिता पात्र असलेली कोणतीही व्यक्ती, किंवा संघ, महामंडळ (मग ते विधिसंस्थापित असो किंवा नसो) किंवा संघटना, यांचा समावेश होतो ;

(११) “ मालक ” या संज्ञेत, कोणत्याही जमिनीचे किंवा इमारतीचे किंवा तिच्या भागाचे स्वतःसाठी किंवा तो स्वतः आणि अन्य व्यक्ती, किंवा एजन्टसाठी नोंदणीकृत सहकारी गृहनिर्माण संस्था, विश्वस्त, परिरक्षक किंवा धारक एजंट म्हणून त्या त्या वेळी भाडे घेत असलेली किंवा भाडे घेण्यास हक्कदार असणारी व्यक्ती, जर अशी जमीन किंवा इमारत किंवा तिचा भाग भाडेकरूस भाड्याने दिला असेल तर, जी अशा प्रकारे भाडे घेईल किंवा ते घेण्यास हक्कदार असेल अशी अन्य कोणतीही व्यक्ती किंवा महाराष्ट्र मालकी हक्काच्या सदनिकाबाबत (त्या बांधण्यास प्रोत्साहन देणे, त्यांची विक्री, व्यवस्थापन व हस्तांतरण यांचे नियमन करण्याबाबत) अधिनियम, १९६३ किंवा यथास्थिति, महाराष्ट्र वेश्म मालकी अधिनियम, १९७० यांच्या तरतुदींअन्वये विक्री करण्याकरिता सदनिका किंवा वेश्म यांचे बांधकाम करणारा बांधकाम व्यवसायी, विकासक किंवा प्रवर्तक, यांचा समावेश होतो ;

१९६३ चा  
महा. ४५.  
१९७१ चा  
महा. १५.

१९३६ चा मध्य प्रांत  
व वन्हाड ३६.

(१२) “ नियोजन प्राधिकरण ” यात,—

(क) नागपूर सुधार प्रन्यास अधिनियम, १९३६ अन्वये घटित करण्यात आलेला नागपूर सुधार प्रन्यास ;

१९६६  
चा महा.  
३७.

(ख) महाराष्ट्र प्रादेशिक नियोजन व नगररचना अधिनियम, १९६६ याच्या कलम ४० अन्वये घटित केलेले किंवा नियुक्त केलेले किंवा नियुक्त करण्यात आले असल्याचे मानण्यात आलेले विशेष नियोजन प्राधिकरण ; किंवा कलम ११३ च्या तरतुदींअन्वये घटित केलेले किंवा जाहीर केलेले नवीन नगर विकास प्राधिकरण ;

१९७१  
चा महा.  
२८.

(ग) महाराष्ट्र झोपडपट्टी (सुधारणा, निर्मूलन व पुनर्विकास) अधिनियम, १९७१ याच्या कलम ३क अन्वये जाहीर केलेल्या झोपडपट्टी पुनर्वसन क्षेत्राच्या संबंधात, उक्त अधिनियमाच्या कलम ३अ अन्वये नियुक्त केलेले झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण ; याचा समावेश होतो ;

(१३) “ विहित ” याचा अर्थ, नियमांद्वारे विहित केलेले, असा आहे ;

(१४) “ संबंधित नगरपालिका कायदा ” याचा अर्थ,—

(क) मुंबई महानगरपालिका अधिनियम ;

१८८८  
चा मुंबई  
३.

(ख) मुंबई प्रांतिक महानगरपालिका अधिनियम, १९४९ ;

१९४९  
चा मुंबई  
५९.

(ग) नागपूर शहर महानगरपालिका अधिनियम, १९४८ ;

१९५० चा  
मध्य प्रांत  
व वन्हाड  
२.

(घ) महाराष्ट्र नगर परिषदा, नगर पंचायती व औद्योगिक नगरी अधिनियम, १९६५, असा आहे ;

१९६५ चा  
महा.  
४०.

(१५) “ नियम ” याचा अर्थ, या अधिनियमन्वये केलेले नियम, असा आहे ;

(१६) “ अनुसूची ” याचा अर्थ, याचा अधिनियमासोबत जोडलेली अनुसूची, असा आहे.

## प्रकरण दोन

### आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांशी संबंधित तरतुदी.

आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांशी संबंधित असलेला आणि राज्यात त्या त्या वेळी अंमलात असलेला कोणताही कायदा किंवा त्याखाली तयार करण्यात आलेले नियम, विनियम किंवा उप-विधी यांच्या किंवा, भारताची राष्ट्रीय बांधकाम संहिता, २००५ याच्या तरतुदींना बाध न आणता, अनुसूची-एक मध्ये वर्गीकृत केलेल्या इमारतीच्या किंवा इमारतीच्या भागाचा मालक, किंवा मालक सापडत नसल्यास भोगवटादार हा, अशा इमारतीमध्ये किंवा इमारतीच्या भागामध्ये, उक्त अनुसूचीमध्ये त्या इमारतीसाठी विनिर्दिष्ट केलेल्या आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना, आणि किमान अग्निशमन यंत्रणा यांची तरतूद करील ; आणि मालक, किंवा यथास्थिति, भोगवटादार, अशी आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक साधनसामग्री, या अधिनियमाच्या किंवा नियमांच्या तरतुदींना अनुसरून, नेहमी दुरुस्त आणि कार्यक्षम स्थितीत ठेवील :

परंतु, या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या दिनांकाच्या लागतपूर्वी जिचे बांधकाम पूर्ण झाले आहे अशा इमारतीच्या किंवा तिच्या भागाच्या बाबतीत भोगवटादार, आणि पोट-कलम (२) च्या तरतुदींना अधीन राहून अशा दिनांकास जिचे बांधकाम चालू आहे अशा इमारतीच्या किंवा तिच्या भागाच्या बाबतीत मालक, हा, कलम ६ अन्वये त्याच्यावर बजावलेल्या नोटिशीत विनिर्दिष्ट केल्यानुसार, अशा जादा आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना हाती घेईल व पार पाडील.

**स्पष्टीकरण.**— या कलमान्वये अनुसूची-एकमध्ये नमूद केलेले आणि कलम ११ अन्वये अनुसूची-दोनमध्ये नमूद केलेले इमारतींचे वर्गीकरण हे भारताची राष्ट्रीय बांधकाम संहिता, २००५ याच्या तरतुदींअन्वये करण्यात आलेल्या इमारतीच्या वर्गीकरणास अनुरूप असेल.

(२) त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, कोणत्याही इमारतीच्या किंवा इमारतीच्या भागाच्या बांधकाम आराखड्याला मंजुरी देण्याचा आणि ते पूर्ण झाल्याचे प्रमाणपत्र देण्याचा अधिकार असलेले कोणतेही प्राधिकरण, अनुसूची-एकमध्ये किंवा यथास्थिति, उपरोक्तप्रमाणे मालकावर बजावण्यात आलेल्या नोटिशीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या आवश्यकतांचे मालकाने अनुपालन केले असल्याची खात्री पटल्याशिवाय, ते बांधकाम पूर्ण झाल्याचे किंवा अंशतःपूर्ण झाल्याचे प्रमाणपत्र देणार नाही.

(३) मालक, किंवा यथास्थिति, भोगवटादार हा, त्याच्या अशा इमारतीमध्ये किंवा तिच्या भागामध्ये या अधिनियमाच्या तरतुदीद्वारे किंवा तदन्वये आवश्यक असल्याप्रमाणे आग प्रतिबंधक आणि जीवसंरक्षक उपाययोजनांची तरतूद केली आहे याबाबतचे लायसनप्राप्त अभिकरणाकडून दिलेले विहित नमुन्यातील प्रमाणपत्र, मुख्य अग्निशमन अधिकारी किंवा नामनिर्देशित अधिकारी यांच्याकडे सादर करील. तसेच, तो, आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना पोट-कलम (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे, दुरुस्त आणि कार्यक्षम स्थितीत ठेवल्याबाबतचे विहित नमुन्यातील प्रमाणपत्र, मुख्य अग्निशमन अधिकारी किंवा नामनिर्देशित अधिकारी यांच्याकडे वर्षातून दोन वेळा जानेवारी व जुलै या महिन्यांमध्ये, सादर करील.

(४) कोणतीही व्यक्ती, अशा कोणत्याही इमारतीत किंवा, तिच्या भागात बसवलेले आग प्रतिबंधक आणि जीवसंरक्षक उपकरण बिघडवणार नाही, त्यामध्ये फेरबदल करणार नाही, ते काढून टाकणार नाही किंवा त्याला कोणतीही हानी वा नुकसान पोहोचविणार नाही ; किंवा कोणत्याही व्यक्तीला तसे करण्यास चिथावणी देणार नाही.

४. (१) राज्य शासनास, त्याच्या मते ज्यांना आग लागण्याचा धोका आहे अशा, कोणत्याही क्षेत्रामधील वापरत्या जागेच्या किंवा जागेच्या कोणत्याही वर्गाच्या मालकाला किंवा भोगवटादाराला, **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे अशा अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट केली असेल अशी सावधगिरी घेण्यास भाग पाडता येईल.

प्रतिबंधात्मक  
उपाययोजना.

(२) अशी अधिसूचना काढली असेल तेथे, संचालक किंवा स्थानिक प्राधिकरणाचा किंवा नियोजन प्राधिकरणाचा मुख्य अग्निशमन अधिकारी किंवा संचालकाने किंवा अशा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याने प्राधिकृत केलेला कोणताही अग्निशमन अधिकारी यांनी, ज्यामुळे आग लागण्याची शक्यता आहे अशा वस्तू किंवा माल, सुरक्षित ठिकाणी हलवण्याचे निदेश देणे कायदेशीर असेल आणि मालकाने किंवा भोगवटादाराने तसे करण्यात कसूर केल्यास, अशा संचालकास किंवा अशा कोणत्याही मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्यास किंवा अग्निशमन अधिकाऱ्यांस, मालक किंवा भोगवटादार यांस, आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, अशा वस्तू किंवा माल ताब्यात घेता येईल, अडकवून ठेवता येईल किंवा हलविता येईल.

(३) संचालक, मुख्य अग्निशमन अधिकारी किंवा इतर कोणताही अग्निशमन अधिकारी यांना, अग्निशमन कार्यासंबंधातील आपली कर्तव्ये पार पाडताना किंवा ज्यात आगीचा धोका आहे असा कोणताही माल ताब्यात घेण्याची वा अडकवण्याची वा हलविण्याची इतर कोणतीही कामे करताना, अशी कामे पार पाडण्यासाठी मदत म्हणून, पोलीस अधिकाऱ्यांचे अथवा पोलीस दलातील व्यक्तींचे एच ४०६९ - २

सहाय्य मागता येईल आणि संचालकास किंवा अशा अग्निशमन अधिकाऱ्यास या अधिनियमाखालील आपली कर्तव्ये पार पाडताना सहाय्य करणे हे, सर्व दर्जाच्या पोलीस अधिकाऱ्यांचे किंवा पोलीस दलातील अशा व्यक्तींचे कर्तव्य असेल.

तपासणी करण्याचा  
अधिकार.

५. (१) संचालक किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकारी किंवा नामनिर्देशित अधिकारी यांस आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना पुरेशा आहेत किंवा त्यांचे उल्लंघन करण्यात आले आहे काय याची खात्री करण्याकरिता कोणत्याही जागेची किंवा इमारतीची किंवा इमारतीच्या भागाची तपासणी करणे आवश्यक असल्याचे दिसून आले तर, त्याला, तिच्या भोगवटादारास किंवा भोगवटादार नसल्यास मालकास तीन तासांची नोटीस देऊन नंतर, त्या जागेत किंवा इमारतीत किंवा तिच्या भागात सूर्योदयापासून सूर्यास्तापर्यंत कोणत्याही वेळी प्रवेश करून तिची तपासणी करता येईल :

परंतु, जर एखाद्या जागेत, इमारतीत किंवा तिच्या भागात एखादा उद्योग चालविला जात असेल किंवा एखादा करमणुकीचा कार्यक्रम चालू असेल व जीव आणि मालमत्ता यांचे रक्षण होण्याची सुनिश्चिती करण्याच्या दृष्टीने त्याला तसे करणे इष्ट व आवश्यक वाटत असेल तर, संचालक किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकारी किंवा नामनिर्देशित अधिकारी याला अशा कोणत्याही जागेत किंवा इमारतीमध्ये किंवा तिच्या भागामध्ये कोणत्याही वेळी प्रवेश करून तिची तपासणी करता येईल.

(२) संचालक किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकारी किंवा नामनिर्देशित अधिकारी याला, पोट-कलम (१) अन्वये तपासणी करण्यासाठी, अशा जागेच्या किंवा इमारतीच्या किंवा तिच्या भागाच्या मालकांकडून किंवा यथास्थिति, भोगवटादाराकडून शक्य ते सर्व सहाय्य पुरविण्यात येईल.

(३) मालक किंवा भोगवटादार किंवा अन्य कोणतीही व्यक्ती, या कलमान्वये अधिकार प्रदान केलेल्या किंवा प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला कोणत्याही जागेत किंवा इमारतीत प्रवेश करण्यास अडथळा आणणार नाही किंवा कोणताही अडथळा निर्माण करणार नाही, अथवा अशा व्यक्तीने तपासणीसाठी अशाप्रकारे प्रवेश केल्यानंतर तिला उपद्रव देणार नाही.

(४) जेव्हा माणसांच्या वास्तव्यासाठी म्हणून वापरात असलेल्या अशा कोणत्याही जागेत किंवा इमारतीत किंवा तिच्या भागात पोट-कलम (१) अन्वये प्रवेश करण्यात येईल तेव्हा तेव्हा तेथील भोगवटादारांच्या सामाजिक व धार्मिक भावनांचा योग्य आदर ठेवण्यात येईल ; आणि जी स्त्री रूढीनुसार लोकांपुढे येत नसेल अशा कोणत्याही स्त्रीच्या प्रत्यक्ष ताब्यात असलेल्या कोणत्याही सदनिकेमध्ये किंवा वेशिमकेमध्ये किंवा इमारतीच्या भागामध्ये पोट-कलम (१) अन्वये प्रवेश करण्यापूर्वी, त्या स्त्रीला बाहेर निघून जाण्याची मुभा असल्याची नोटीस तिला देण्यात येईल आणि बाहेर निघून जाण्यासाठी तिला हरएक वाजवी सुविधा देण्यात येईल.

(५) या कलमाच्या पूर्ववर्ती तरतुदीनुसार नामनिर्देशित अधिकाऱ्याकडून तपासणी करण्यात येईल त्याबाबतीत, तो, संचालकाला आणि संबंधित प्राधिकरणाच्या मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याला अशा तपासणीचा अहवाल देईल.

आग प्रतिबंधक व  
जीवसंरक्षक  
उपाययोजनांशी  
संबंधित नोटीस देणे.

६. संचालक किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकारी किंवा नामनिर्देशित अधिकारी हा, कलम ५ अन्वये जागेची किंवा इमारतीची किंवा तिच्या भागाची तपासणी पूर्ण केल्यानंतर, आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांच्या संबंधातील आवश्यक ना फाटा दिल्याबद्दल त्यांची पूर्तता न केल्याबद्दल अथवा इमारतीच्या उंचीच्या संदर्भात अथवा अशा जागेमध्ये किंवा इमारतीमध्ये किंवा तिच्या भागामध्ये

पार पाडल्या जाणाऱ्या कामांच्या स्वरूपाच्या संदर्भात, त्या ठिकाणी पुरविण्यात आलेल्या किंवा पुरवावयाच्या अशा संरक्षक उपाययोजनांची अपर्याप्तता किंवा त्या न पुरवल्याबाबतची आपली मते नोंदवील आणि अशा इमारतीच्या किंवा तिच्या भागाच्या मालकाला किंवा भोगवटादाराला एक नोटीस पाठवील, व नोटीशीमध्ये विहित करण्यात येईल अशा कालावधीत अशा उपाययोजना करण्याचा त्यास निदेश देईल.

७. (१) कलम ६ अन्वये पाठविलेल्या नोटीशीचे पालन न केल्याच्या अपराधाबाबतच्या खटल्याला बाध न आणता, संचालकाला किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याला, अशा कोणत्याही नोटीशीचे पालन करण्यात आले नसेल त्या बाबतीत, त्या नोटीशीच्या अनुपालनासाठी कलम ८ अन्वये ती जागा, इमारत किंवा तिचा कोणताही भाग सीलबंद करण्यासहित आवश्यक असतील अशा उपाययोजना करता येतील.

नोटीशीचे पालन न केल्यास त्याबाबतीत उपाययोजना करणे.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये करण्यात आलेल्या कोणत्याही उपाययोजनांच्या संबंधात संचालकाने किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याने केलेला सर्व खर्च, त्याने मागणी केल्यावर, ज्याच्यावर नोटीस बजावली असेल त्या मालकाकडून किंवा भोगवटादाराकडून देय असेल, आणि तो खर्च अशी मागणी केल्यानंतर पंधरा दिवसांच्या आत देण्यात आला नाही तर, तो कलम २०, पोट-कलम (३) च्या तरतुदींना बाध न आणता, मालमत्तेवरील कराची थकबाकी असल्याप्रमाणे वसुलीयोग्य असेल ; आणि त्या त्या वेळी आणि संबंधित स्थानिक प्राधिकरणाच्या किंवा नियोजन प्राधिकरणाच्या अधिकारिता क्षेत्रामध्ये अंमलात असलेल्या संबंधित नगरपालिका कायद्याच्या किंवा अन्य कोणत्याही कायद्याच्या मालमत्तेवरील कराच्या थकबाकीची वसुली करण्याबाबतच्या तरतुदी, मालमत्तेवरील कराच्या थकबाकीच्या वसुलीसाठी त्या जशा लागू होतात त्याप्रमाणे, अशा वसुलीसाठी योग्य त्या फेरफारांसह लागू होतील ; किंवा अशा प्रकारे असा कोणताही कायदा अंमलात नसेल त्याबाबतीत, जमीन महसुलाच्या थकबाकीप्रमाणे तो खर्च वसूल करण्यात येईल.

८. (१) आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांच्या अपुरेपणामुळे व्यक्तीच्या किंवा मालमत्तेच्या दृष्टीने कोणत्याही जागेची किंवा इमारतीची किंवा तिच्या भागाची अवस्था धोकादायक झाली असल्याबद्दल संचालक किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकारी याची खात्री पटल्यास तो या अधिनियमामध्ये किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, अशा जागेचा, इमारतीचा किंवा तिच्या भागाचा ताबा किंवा भोगवटा ज्यांच्याकडे असेल अशा व्यक्तींना, लेखी आदेशाद्वारे, अशा जागेतून किंवा इमारतीतून किंवा तिच्या भागातून ताबडतोब दूर निघून जाण्यास फर्मावील.

इमारत सीलबंद करण्याचा अधिकार.

(२) जर संचालकाने किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याने पोट-कलम (१) अन्वये दिलेल्या आदेशाचे अनुपालन करण्यात आले नाही तर संचालकास किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्यांस,—

(क) वीज पुरवठ्यासाठी जबाबदार असलेल्या प्राधिकाऱ्याला किंवा पाणी पुरवठ्यासाठी जबाबदार असलेल्या प्राधिकाऱ्याला वीज किंवा यथास्थिति, पाणीपुरवठा खंडित करण्याचा निदेश देता येईल ;

(ख) त्या क्षेत्रात अधिकारिता असलेल्या कोणत्याही पोलीस अधिकाऱ्याला, अशा व्यक्तींना त्या जागेतून किंवा इमारतीतून किंवा तिच्या भागातून हलवण्याचा निदेश देता येईल ;

आणि असा प्राधिकारी किंवा पोलीस अधिकारी अशा निदेशांचे अनुपालन करील.

(३) पोट-कलम (१) किंवा, यथास्थिति, पोट-कलम (२) अन्वये अशा व्यक्तींना हलवल्यानंतर, संचालक किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकारी, त्या पोलीस अधिकाऱ्यांकडून अशी जागा किंवा इमारत किंवा तिचा भाग सीलबंद करण्याची व्यवस्था करील.

(४) कोणतीही व्यक्ती, संचालकाने किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याने स्वतः होऊन किंवा मालक किंवा भोगवटादाराने केलेल्या अर्जावर, दिलेल्या लेखी आदेशाशिवाय असे सील काढून टाकणार नाही.

### प्रकरण तीन

#### लायसनप्राप्त अभिकरण

लायसनप्राप्त  
अभिकरण म्हणून  
कार्य करण्यासाठी  
लायसन देण्याचा  
अधिकार.

९. (१) मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याला, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, त्याला योग्य वाटेल अशा कोणत्याही व्यक्तीस किंवा व्यक्तींच्या संघास लायसनप्राप्त अभिकरण म्हणून कार्य करण्याकरिता लायसन देता येईल.

(२) असे लायसन मिळविण्याचा किंवा त्याचे नवीकरण करण्याचा उद्देश असलेली कोणतीही व्यक्ती, त्यासाठी मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याकडे विहित नमुन्यात आणि विहित रीतीने अर्ज करील. त्या अर्जावर पाच रुपयांचा न्यायालय फी मुद्रांक लावलेला असेल आणि त्यासोबत विहित फी भरलेली असेल.

(३) असा अर्ज मिळाल्यावर, मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्यांस, त्याला योग्य वाटेल अशी चौकशी केल्यानंतर, एकतर एका वर्षाच्या कालावधीसाठी विहित नमुन्यात लायसन देता येईल किंवा तेवढ्याच कालावधीसाठी त्याचे नवीकरण करता येईल, किंवा लेखी कारणे नोंदवून, आदेशाद्वारे लायसन देण्यास वा त्याचे नवीकरण करण्यास नकार देता येईल.

(४) जिला लायसन देण्यात आले असेल अशा कोणत्याही व्यक्तीने या अधिनियमाच्या किंवा नियमांच्या कोणत्याही तरतुदींचे उल्लंघन केले आहे अथवा लायसनच्या शर्तीचे अनुपालन करण्यास कसूर केली आहे अथवा अक्षमता, गैरवर्तणूक किंवा अन्य कोणत्याही गंभीर कारणावरून ती अयोग्य आहे असे मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्यास सकारण वाटत असेल तर, मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याला, त्या व्यक्तीला कारण दाखविण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, कारणे लेखी नोंदवून, आदेशाद्वारे ते लायसन तहकूब करता येईल किंवा रद्द करता येईल.

(५) संचालकास व नामनिर्देशित अधिकाऱ्यास त्यांच्या संबंधित अधिकारिता क्षेत्रांत या कलमाखालील अधिकारांचा देखील वापर करता येईल.

लायसनप्राप्त  
अभिकरणाने आग  
प्रतिबंधक व  
जीवसंरक्षक उपाय-  
योजनांची तरतूद  
करण्याचे काम पार  
पाडणे.

१०. (१) लायसनप्राप्त अभिकरणाव्यतिरिक्त अन्य कोणत्याही व्यक्ती, कोणत्याही जागेत किंवा इमारतीत अथवा तिच्या भागात आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांची तरतूद करण्याचे काम पार पाडणार नाही किंवा त्यासंबंधात पार पाडणे आवश्यक असेल अशी इतर कार्ये पार पाडणार नाही :

परंतु, मालकास किंवा भोगवटादारास, अशा कोणत्याही जागेत किंवा इमारतीत अथवा तिच्या भागामध्ये, लेखी नमूद करावयाच्या कोणत्याही कारणास्तव लायसनप्राप्त अभिकरणामार्फत आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजनांची तरतूद करणे शक्य होणार नाही याबाबत, मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्यांची खात्री पटली तर, तो त्याला योग्य वाटेल अशा कोणत्याही व्यक्तीस किंवा व्यक्तींना

असे काम पार पाडण्यास प्राधिकृत करू शकेल आणि अशा प्राधिकृत केलेल्या व्यक्तीने किंवा व्यक्तींनी पार पाडलेले कोणतेही काम हे, लायसन प्राप्त अभिकरणाने पार पाडले असल्याचे मानण्यात येईल.

(२) प्रत्यक्षात आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना केलेल्या असल्याखेरीज किंवा आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक साधने सुस्थितीत आणि कार्यक्षम स्थितीत ठेवली असल्याखेरीज, कोणतेही लायसनप्राप्त अभिकरण किंवा असे लायसनप्राप्त अभिकरण असल्याचा दावा करणारी कोणतीही अन्य व्यक्ती, अशा आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना केल्या असल्याबद्दलचे किंवा अशी आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक साधने सुस्थितीत आणि कार्यक्षम स्थितीत ठेवली असल्याबद्दलचे कलम ३ च्या पोट-कलम (३) खालील प्रमाणपत्र देणार नाही.

### प्रकरण चार

#### अग्निशमन सेवा फी आकारणे, गोळा करणे व वसूल करणे यासंबंधी तरतुदी.

११. (१) राज्य शासन, याबाबतीत, शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे नियत करील अशा दिनांकापासून व या अधिनियमाच्या तरतुदींना अधीन राहून, हा अधिनियम ज्यांना लागू होतो अशा स्थानिक प्राधिकरणाच्या किंवा नियोजन प्राधिकरणाच्या (यात यापुढे अन्यथा उल्लेख केला असेल त्या व्यतिरिक्त, या संपूर्ण अधिनियमात ज्याचा निर्देश एकत्रितरीत्या “ प्राधिकरण ” असा केला आहे) क्षेत्रांमधील, अनुसूची दोन-मध्ये (या प्रकरणामध्ये यापुढे जिचा निर्देश “ उक्त अनुसूची ” असा केला आहे) विनिर्दिष्ट केलेल्या वेगवेगळ्या प्रकारच्या इमारतींच्या सर्व मालकांवर, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, या प्रकरणाच्या तरतुदींद्वारे किंवा तदन्वये विनिर्दिष्ट केलेल्या दराने अग्निशमन सेवा फी आकारण्यात येईल ; आणि वेगवेगळ्या प्रकारच्या इमारतींकरिता आणि वेगवेगळ्या प्राधिकरणांच्या वेगवेगळ्या क्षेत्रांकरिता, असे निरनिराळे दिनांक नियत करता येतील.

फी बसवणे आणि तीमध्ये वाढ किंवा घट करणे.

(२) अशा फीचा दर, सुरुवातीला यापैकी कोणत्याही प्राधिकरणाच्या क्षेत्रात असलेल्या आणि उक्त अनुसूचीचे भाग एक, भाग दोन किंवा यथास्थिति, भाग तीन या प्रत्येक भागाच्या स्तंभ २ मध्ये वर्गीकृत केलेल्या प्रत्येक प्रकारच्या इमारतीच्या संबंधात प्रत्येक उप-स्तंभ (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या दराने असेल ; परंतु तो उपरोक्त, भाग एकचे स्तंभ (३), (४), (५), (६) व (७) किंवा भाग दोनचे स्तंभ (३), (४), (५) व (६) किंवा यथास्थिति, भाग तीनचे स्तंभ (३) व (४) यांच्या प्रत्येकाच्या उप-स्तंभ (२) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या किमान फीला अधीन राहून असेल.

(३) प्राधिकरणास, या प्रकरणाच्या अन्य तरतुदींना अधीन राहून, वेळोवेळी, वार्षिक फीसह, फीचा दर वाढविता येईल आणि अशा वाढविलेल्या दराने फी आकारता येईल :

परंतु, प्राधिकरणास, या प्रकरणातील अन्य तरतुदींना अधीन राहून, असा वाढविलेला दर, वेळोवेळी, कमी करता येईल आणि अशा कमी केलेल्या दराने फी आकारता येईल ; असे असले तरी, कोणत्याही बाबतीत हा दर उक्त अनुसूचीमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या किमान दरापेक्षा कमी करण्यात येणार नाही.

(४) पोट-कलम (३) अन्वये वाढवावयाचा किंवा कमी करावयाचा फीचा दर निर्धारित करताना, प्राधिकरण, कलम २५ अन्वये स्थापन केलेल्या अग्निशमन संरक्षण निधीतील उपलब्ध शिल्लक रक्कम आणि अग्निशमन सेवेचे अंदाजित उत्पन्न व खर्च (कोणत्याही भांडवली खर्चासह) विचारात घेईल आणि केलेल्या किंवा करावयाच्या खर्चाचा या अधिनियमाची प्रयोजने पार पाडण्याशी वाजवी परस्परसंबंध आहे याची सुनिश्चिती करील.

(५) अशी फी बसविणे (मार्गदर्शक तत्त्वांसह), निर्धारित करणे व गोळा करणे या संबंधातील अन्य बाबी या विहित केल्याप्रमाणे असतील.

प्राधिकरणाने फी मध्ये वाढ करण्यापूर्वी किंवा वाढविलेल्या फी मध्ये घट करण्यापूर्वी प्रारंभिक कार्यपद्धती अनुसरणे.

**१२.** (१) प्राधिकरण, फीच्या दरामध्ये वाढ करण्यापूर्वी किंवा वाढविलेल्या दरामध्ये घट करण्यापूर्वी आणि अशा दराने फी आकारण्यापूर्वी, पुढील प्रारंभिक कार्यपद्धती अनुसरील :—

(क) प्राधिकरण, त्याने ज्या दराने फी आकारण्याचे प्रस्तावित केले असेल त्या फीच्या दराला विशेष बैठकीत, ठराव संमत करून मान्यता देईल ;

(ख) असा ठराव संमत करण्यात आल्यावर, प्राधिकरण, त्या प्रस्तावाला राज्य शासनाची पूर्वमंजूरी मिळविण्यासाठी पुढील कार्यवाही करील.

(२) राज्य शासनास, **शासकीय राजपत्रात** आदेश प्रसिद्ध करून, प्राधिकरणाच्या उक्त प्रस्तावाला मंजूरी देता येईल आणि ज्या दिनांकास किंवा ज्या दिनांकानंतर तो प्रस्ताव अंमलात आणण्यात येईल तो दिनांक अशा आदेशात विनिर्दिष्ट करता येईल.

(३) (क) प्राधिकरण, त्याच्या कार्यालयाच्या सूचना फलकावर उक्त आदेश लाविल आणि त्याच्या अधिकारक्षेत्रातील रहिवाशांना अशा प्रकारे लावलेल्या आदेशातील विषयाबाबतची माहिती देण्यासाठी स्थानिक वृत्तपत्रामध्ये एक सूचना देखील प्रसिद्ध करील.

(ख) ज्या दराने फी आकारावयाची ते फीचे दर कलम ११ च्या पोट-कलम (३) अन्वये वाढविण्यात किंवा कमी करण्यात आले असतील तर, त्याद्वारे बाधित झालेल्या इमारतीच्या मालकांना किंवा भोगवटाधारकांना त्याची कोणतीही स्वतंत्र नोटीस देण्याची आवश्यकता असणार नाही.

वार्षिक फी बसविणे आणि तीमध्ये वाढ किंवा घट करणे.

**१३.** (१) कलम २५ च्या पोट-कलम (३) मध्ये नमूद केलेल्या प्रयोजनांसाठीचे खर्च भागविण्याकरिता तसेच नियमित तपासणी व निरीक्षण यांवरिल खर्च आणि मालकांनी किंवा भोगवटाधारकांनी आवश्यक यंत्रणा योग्य स्थितीत ठेवाव्यात आणि त्यांच्याकडून त्या ठेवल्या जाव्यात याकरीता होणारे इतर आनुषंगिक खर्च भागविण्याकरीता रकमेची तरतूद करण्यासाठी आणि अनुसूची-दोनच्या भाग एक, दोन किंवा यथास्थिति, भाग तीनच्या स्तंभ (२) मध्ये वर्गीकृत केलेल्या प्रत्येक प्रकारच्या इमारतीच्या बाबतीत उक्त अनुसूचीच्या उक्त भागांच्या संबंधित स्तंभांमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या किमान फीच्या एक टक्का या दराने आणखी वार्षिक फी देखील आकारण्यात येईल.

(२) प्राधिकरणास, या प्रकरणाच्या अन्य तरतुदींना अधीन राहून, वार्षिक फीचा दर, वेळोवेळी, वाढविता किंवा कमी करता येईल आणि अशी वाढविलेली किंवा कमी केलेली फी आकारता येईल.

(३) वाढ करावयाच्या किंवा कमी करावयाच्या वार्षिक फीचा दर निर्धारित करताना, आणि त्यासंबंधात, कार्यपद्धती अनुसरताना, कलम ११ च्या पोट-कलम (४) च्या तसेच, कलम १२ व १६ यांच्या तरतुदी, सुरुवातीच्या फीचे दर व त्यांची आकारणी यांच्या संबंधात त्या जशा लागू होतात त्याचप्रमाणे, योग्य त्या फेरफारांसह, लागू होतील.



१४. (१) या अधिनियमाच्या प्रारंभानंतर ज्या इमारतीच्या बांधकामासाठी प्राधिकरणाच्या परवानगीची आवश्यकता आहे अशा इमारतीचे बांधकाम करण्याचा जिचा उद्देश आहे किंवा जिने अशा इमारतीच्या बांधकामास सुरुवात केली आहे अशी कोणतीही व्यक्ती, मग तिने अशा परवानगीकरिता अर्ज केला असो किंवा नसो—त्या संबंधात देय असलेल्या फीची आकारणी करण्याकरीता विहित करण्यात येईल अशा वेळेत व अशा रीतीने प्राधिकरणाकडे अर्ज करील.

फी ची आकारणी व ती गोळा करणे.

(२) प्राधिकरण, इमारतीचे बांधकाम करणाऱ्या एखाद्या व्यक्तीने अशा प्रकारे केलेल्या अर्जावर किंवा जर तिने असा अर्ज केला नसेल तर, अशी रक्कम देण्यास पात्र असणाऱ्या व्यक्तीवर लेखी नोटीस बजावल्यानंतर आणि प्राधिकरणाच्या संबंधित अधिकाऱ्याकडून त्याबाबतीत अहवाल मागविल्यानंतर आणि उपरोक्त अहवाल विचारात घेतल्यानंतर, अशा प्रकारे, फीची आकारणी करावी किंवा नाही आणि अशी आकारणी करावयाची झाल्यास,—त्या बांधकामाच्या संबंधात किती फी आकारणीयोग्य असेल हे ठरवील आणि संबंधित व्यक्तीला आपले म्हणणे मांडण्याची संधी दिल्यानंतर, अशा व्यक्तीकडून देय असलेली फीची रक्कम निर्धारित करील आणि त्या व्यक्तीस अशा निर्धारणाची लेखी नोटीस देईल :

परंतु,—

(क) इमारतीचे बांधकाम करण्याची परवानगी दिली नसेल, त्याबाबतीत, प्राधिकरणास, फीचे निर्धारण पुढे ढकलता येईल ;

(ख) जर अर्ज, इमारतीच्या बांधकामाशी संबंधित असेल तर, अर्जदाराचा, बांधकाम पार पाडणे शक्य व्हावे इतपत त्या जमिनीत किंवा इमारतीत हितसंबंध आहे अथवा तो अर्जदार असे हितसंबंध संपादन करण्यास समर्थ आहे आणि प्राधिकरण निर्धारित करील अशा कालावधीत अर्जदार बांधकाम पार पाडील, याबद्दल प्राधिकरणाची खात्री होईपर्यंत, त्यास, अशा संबंधित व्यक्तीकडून देय असलेल्या फीच्या रकमेचे निर्धारण करण्याचे नाकारता येईल.

(३) (क) हा अधिनियम अंमलात आल्याच्या दिनांकाच्या लागतपूर्वी जिचे बांधकाम पूर्ण झाले असेल अशा प्रत्येक इमारतीच्या बाबतीत, या प्रकरणान्वये, कोणतीही फी बसविण्यात येणार नाही.

(ख) हा अधिनियम अंमलात येण्याच्या दिनांकास व त्यानंतर जिचे बांधकाम पूर्ण झाले असेल, अशा इमारतीच्या बाबतीत, कलम ११ च्या पोट-कलम (१) अन्वये नेमून दिलेल्या दिनांकाच्या लागतपूर्वी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्याच्या किंवा इमारत उप-विधीच्या किंवा विनियमांच्या तरतुदींना अनुसरून, अशी फी अगोदरच भरण्यात आली नसेल तर, मालकाने आणि मालकाचा थांगपत्ता लागत नसेल तर भोगवटादाराने भरावयाची असेल.

(४) या अधिनियमान्वये आकारणीयोग्य असलेली वार्षिक फी मालकांकडून किंवा भोगवटादाराकडून, विद्यमान असलेल्या इमारतीच्या बाबतीत, कलम ११ च्या पोट-कलम (१) अन्वये नेमून दिलेल्या दिनांकापासून आणि जिचे बांधकाम अशा दिनांकानंतर पूर्ण झाले आहे अशा इमारतीच्या बाबतीत, प्राधिकरणाने अशा इमारतीच्या संबंधात दिलेल्या भोगवटा प्रमाणपत्राच्या दिनांकापासून, देय असेल आणि ती आगाऊ सहामाही हप्त्यामध्ये किंवा संबंधित नगरपालिका कायद्यान्वये किंवा यथास्थिति, प्राधिकरणाच्या अधिकारक्षेत्रामध्ये त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यान्वये ज्या रीतीने मालकता कर देय असेल त्याच रीतीने देय असेल :

परंतु, या पोट-कलमान्वये फी भरण्याचे भोगवटादाराचे दायित्व हे, केवळ त्याच्या भोगवट्याखाली असलेल्या बांधीव क्षेत्राच्या संबंधात देय असणारी फी तसेच अशा इमारतीमधील किंवा तिच्या भागामधील सामाईक सुविधांचा समावेश असलेल्या क्षेत्रामधील त्याचा हिस्सा यापुरतेच मर्यादित असेल.

**स्पष्टीकरण.**—या अधिनियमान्वये, फी निर्धारित करण्याच्या प्रयोजनांकरिता, बांधीव क्षेत्र म्हणजे स्थूल बांधीव क्षेत्र असेल, आणि त्यात, वास्तुशास्त्रज्ञाने प्रमाणित केलेल्या आणि इमारतीच्या बांधकामाच्या परवानगीसाठी केलेल्या अर्जासह प्राधिकरणाकडे सादर केलेल्या इमारतीच्या नकाशामध्ये दाखवल्याप्रमाणे, सुविधाधिकार क्षेत्र, पादयष्टी (स्टिल्ट), जिना, उद्वाहन, ओटी (लॉबी), बोळ (पॅसेज), सज्जा, कमानीचा भाग आणि आश्रय क्षेत्र यांचा समावेश होतो. या प्रयोजनाकरिता, बांधीव क्षेत्राची मोजणी करताना त्याचा, चटई क्षेत्र निर्देशांकाशी आणि अन्य कोणत्याही रीतीने मोजणी केलेल्या बांधीव क्षेत्राशी कोणताही संबंध असणार नाही.

(५) निर्धारणाच्या नोटीशीमध्ये दाखवलेली फीची रक्कम ती नोटीस मिळाल्याच्या दिनांकापासून ३० दिवसांच्या आत, उपरोक्त व्यक्तीकडून भरण्यात येईल आणि अशा प्रकारे रक्कम भरण्यात आली नाही किंवा अंशतः भरण्यात आली तर, त्या कोणत्याही थकित रकमेवर उपरोक्त ३० दिवसांचा कालावधी समाप्त झाल्याच्या लगतनंतरच्या दिनांकापासून, अशी रक्कम भरण्याच्या दिनांकापर्यंतच्या कालावधीसाठी दर साल अठरा टक्के दराने व्याज देय असेल.

(६) प्राधिकरण, त्याच्या अधिकारितेत येणाऱ्या क्षेत्राच्या संबंधात, त्या क्षेत्रातील कोणत्याही इमारतीच्या बांधकामाच्या संबंधात, या अधिनियमाखाली देय असलेली, सर्व फी गोळा करील.

**स्पष्टीकरण.**—शंका निरसनाकरिता, असे स्पष्ट करण्यात येते की, जेव्हा कोणत्याही दोन किंवा अधिक प्राधिकरणांचे अधिकार क्षेत्र परस्पर व्याप्त होत असेल तेव्हा, ज्या प्राधिकरणास, ते ज्या कायद्यान्वये कार्य करित असेल त्या कायद्याच्या तरतुदीद्वारे किंवा तदन्वये इमारतीचे बांधकाम करण्याची परवानगी देण्याचा अधिकार प्रदान करण्यात आला असेल, ते प्राधिकरण या कलमाच्या प्रयोजनांकरिता प्राधिकरण असेल.

(७) (क) पोट-कलम (८) च्या तरतुदींना अधीन राहून कोणत्याही इमारतीच्या संबंधात देय असलेली फी व कोणतेही व्याज देय असल्यास, ते व्याज हे एकत्रितपणे अशी इमारत आणि तिला जोडून असलेली जमीन यांवरील प्रथम भार असेल ; मात्र हा भार, शासनाला त्यावर कोणताही जमीन महसूल देय असल्यास तो प्रथम चुकता करण्याच्या अधीन राहून असेल.

(ख) कोणत्याही व्यक्तीकडून कोणत्याही इमारतीच्या संबंधात, वसुलीच्या दिनांकापर्यंत देय झालेल्या व्याजासह देय असणारी फी, अशा इमारतीच्या मालकांकडून किंवा भोगवटादारांकडून किंवा यथास्थिति, अशा इमारतीमध्ये हितसंबंध असणाऱ्या त्याच्या उत्तराधिकार्यांकडून, संबंधित नगरपालिका कायद्यान्वये किंवा, यथास्थिति, प्राधिकरणाच्या अधिकारक्षेत्रामध्ये त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यान्वये ज्या रीतीने मालमत्ता कर देय असेल त्याच रीतीने, वसुलीयोग्य असेल :

परंतु, फी भरण्याचे भोगवटादाराचे दायित्व हे केवळ त्याच्या भोगवट्याखाली असलेल्या बांधीव क्षेत्राच्या संबंधात देय असणारी फी तसेच अशा इमारतीमधील किंवा तिच्या भागामधील सामाईक सुविधांचा समावेश असलेल्या क्षेत्रामधील त्याचा हिस्सा यापुरतेच मर्यादित असेल.

(८) कलम २ च्या खंड (११) मध्ये किंवा या कलमाच्या पोट-कलम (७) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, महाराष्ट्र मालकी हक्काच्या सदनिकांबाबत (त्या बांधण्यास प्रोत्साहन देणे, त्यांची विक्री, व्यवस्थापन व हस्तांतरण यांचे नियमन करण्याबाबत) अधिनियम, १९६३ (यापुढे या पोट-कलमात १९६३ चा म्हा. ४५. ज्याचा निर्देश “ १९६३ चा उक्त अधिनियम ” असा करण्यात आला आहे) याच्या कलम २ च्या खंड (क) मध्ये व्याख्या केलेल्या प्रवर्तकाने सदनिका किंवा वेश्म असणाऱ्या कोणत्याही इमारतीचे बांधकाम केले असेल किंवा तसे करण्याचा त्याचा उद्देश असेल तर, अशा कोणत्याही इमारतीच्या संबंधातील फी (वार्षिक फीसह) व व्याज, कोणतेही असल्यास, देण्याचे दायित्व हे अशा प्रवर्तकाचे असेल ; आणि अशी फीची व व्याजाची कोणतीही रक्कम अदत्त राहिली तर, ती रक्कम, अशा रकमेच्या वसुलीसाठी अशा प्रवर्तकाच्या बाबतीत, उपलब्ध असलेल्या अन्य कोणत्याही पद्धतीस बाध न आणता, तो मालक असलेल्या किंवा ज्यात त्याचा हक्क, मालकी हक्क किंवा हितसंबंध असेल अशा अन्य कोणत्याही मालमत्तेवरील त्यावर शासनास देय असणाऱ्या जमीन महसुलाच्या, कोणताही असल्यास, पूर्व प्रदानास अधीन राहून, प्रथम भार असेल (अशा प्रकरणात असा भार त्याच्या हक्काच्या, मालकी हक्काच्या किंवा हितसंबंधाच्या मर्यादेपर्यंत मर्यादित असेल) :

परंतु, अशी फी व व्याज, कोणतेही असल्यास, देण्याचे प्रवर्तकाचे दायित्व हे, १९६३ च्या उक्त अधिनियमाच्या कलम ११ अन्वये, प्रवर्तकाने अभिहस्तांतरण करण्याच्या दिनांकापर्यंत लागू असेल आणि त्या दिनांकापर्यंत मर्यादित असेल.

१५. केंद्र सरकार किंवा राज्य शासन किंवा कोणतेही प्राधिकरण यांच्याकडे निहित असलेल्या सूट किंवा त्यांच्या नियंत्रणाखाली किंवा ताब्यात असलेल्या कोणत्याही इमारतीवर कोणतीही फी आकारण्यात येणार नाही.

१६. (१) अग्निशामक साधनसामग्री व साहित्य खरेदी करण्यासाठी आणि ते बाळगण्यासाठी आणि त्याचे परिरक्षण करण्यासाठी जो खर्च करणे आवश्यक असेल असा, कोणताही खर्च भागविण्यासाठी किंवा अग्निशमन सेवा पुरविण्याच्या किंवा सर्वसाधारणपणे अग्निशमन कामे पार पाडण्याच्या संबंधातील गरजा भागविण्याकरिता अधिकारी, कर्मचारीवर्ग किंवा सेवक वर्ग यांच्या पदांची निर्मिती करण्यासाठी, कोणत्याही प्राधिकरणाच्या आग सुरक्षा निधीमधील शिल्लक रक्कम अपुरी आहे किंवा अशी शिल्लक रक्कम ही, उपरोक्त प्रयोजनांसाठी असलेल्या गरजेपेक्षा अधिक आहे, असे राज्य शासनास दिसून आले तर, राज्य शासनास **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, उक्त अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या दराने फीचा दर वाढविण्यास किंवा कमी करण्यास, प्राधिकरणास, फर्मावता येईल ; तथापि, अशा प्रकारे दर कमी केल्यामुळे, उक्त अनुसूचीमधील संबंधित उप स्तंभामध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या किमान दराना बाधा पोहोचता कामा नये.

फी मध्ये वाढ करण्यासाठी किंवा वाढवलेली फी कमी करण्यासाठी प्राधिकरणास फर्माविण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार.

(२) उपरोक्तप्रमाणे फीमध्ये वाढ करण्याची किंवा यथास्थिति, वाढवलेल्या फीमध्ये घट करण्याची मागणी प्राप्त झाल्यानंतर, प्राधिकरण, त्या मागणीस आणि प्राधिकरणाने त्याबाबतीत संमत केलेल्या ठरावास अनुसरून, तात्काळ तशी कार्यवाही करील आणि ठरावामध्ये विनिर्दिष्ट केलेली फी, ठरावाच्या दिनांकापासून लागू होईल ; आणि कलम १२ च्या पोट-कलम (३) च्या तरतुदी, योग्य त्या फेरफारांसह, अशा ठरावाच्या प्रसिद्धीस लागू होतील.

दोष किंवा चूक यांमुळे फीचे निर्धारण अवैध न ठरणे.

१७. या अधिनियमाच्या प्राधिकारान्वये करण्यात आलेल्या कोणत्याही फीचे कोणतेही निर्धारण किंवा आकारणी करण्यात आलेला कोणताही भार किंवा करण्यात आलेली, कोणतीही फीची व व्याजाची मागणी, कोणत्याही लेखन प्रमादामुळे किंवा कोणत्याही स्वरूपाच्या अन्य दोषामुळे अवैध ठरणार नाही आणि जेव्हा अशा कोणत्याही फीचे निर्धारण करण्याच्या प्रयोजनाकरिता कोणत्याही मालमत्तेचे वर्णन केले असेल तेव्हा ती सर्वसाधारणपणे ओळखता यावी, इतपत तिचे वर्णन करणे पुरेसे असेल ; व तिच्या मालकाचे किंवा भोगवटादाराचे नाव देण्याची आवश्यकता असणार नाही.

### प्रकरण पाच

#### अग्निशमन सेवा संचालक

संचालकाची आणि संचालकाला सहाय्य करण्यासाठी इतर अधिकारी व कर्मचारीवर्ग यांची नेमणूक.

१८. (१) राज्य शासन, अग्निशमन सेवा संचालक म्हणून एका व्यक्तीची नेमणूक करील आणि या अधिनियमान्वये किंवा त्याअन्वये केलेल्या नियमांन्वये संचालकाला असलेले त्याचे अधिकार वापरताना अथवा कर्तव्य किंवा कार्ये पार पाडताना, सहाय्य करण्यासाठी, वेळोवेळी आवश्यक असतील असे इतर अधिकारी व कर्मचारीवर्ग यांची नियुक्ती करील.

(२) अशाप्रकारे नेमणूक केलेल्या संचालकाचे अग्निशमन सेवांच्या बाबतीत, संपूर्ण राज्य हे अधिकारक्षेत्र असेल.

(३) राज्य शासनाचे नियंत्रण, निदेश व पर्यवेक्षण यांच्या अधीन राहून, संचालक, या अधिनियमाद्वारे किंवा त्याखाली केलेले नियम किंवा आदेश यांद्वारे प्रदान करण्यात आले असतील अशा अधिकारांचा वापर करील आणि सोपवण्यात आली असतील अशी कर्तव्ये पार पाडील.

संचालकाचे अधिकार व कर्तव्ये वा कार्ये.

१९. कलम १८ च्या पोट-कलम (३) च्या तरतुदींना बाध न आणता, संचालक,—

(एक) संचालकाच्या कार्यालयात विभाग प्रमुख म्हणून कार्य करील ;

(दोन) अग्निशमन सेवांच्या विकासाकरिता केंद्र सरकार व राज्य शासन यांच्याशी संपर्क ठेवील ;

(तीन) राज्यातील अग्निशमन सेवांच्या विकासाशी संबंधित धोरणे तयार करील आणि राज्य शासनाची मान्यता मिळाल्यावर त्यांची अंमलबजावणी करण्यासाठी उपाययोजना करील ;

(चार) आग प्रतिबंधक व आग सुरक्षाविषयक उपाययोजनांच्या बाबतीत सर्व प्राधिकरणांचे पर्यवेक्षण करील व त्यावर नियंत्रण ठेवील ; आणि राज्य शासनाच्या मान्यतेच्या अधीन राहून, कोणत्याही प्राधिकरणास ते उपलब्ध करून देत असलेल्या किंवा त्याने उपलब्ध करून देणे आवश्यक असलेल्या अग्निशमन सेवांच्या संबंधात, निदेश देईल ;

(पाच) महाराष्ट्र राज्यातील अग्निशमन सेवांचा दर्जा अद्ययावत करण्याच्या दृष्टीने राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील चर्चासत्रांमध्ये राज्य शासनाचे प्रतिनिधित्व करील ;

(सहा) प्राधिकरणांकडून अग्निशमन सेवांचे परिणामकारक कार्यान्वयन होण्यासाठी अग्निशामक साधनसामग्री, अग्निशामक साहित्य व अग्निशमन कार्यासाठी असलेले मनुष्यबळ यांचा नियतकालिक आढावा घेण्याच्या संबंधात, योजना व प्रस्ताव तयार करील व ते राज्य शासनाला सादर करील ;

(सात) मोठी आग, घर कोसळणे आणि इतर आणीबाणीच्या किंवा आपत्तीच्या प्रसंगाच्या बाबतीत, प्रभावी उपाययोजना करील किंवा करण्याची व्यवस्था करील ;

(आठ) आगीच्या कारणाची चौकशी करील किंवा चौकशी करण्याची व्यवस्था करील आणि आग लागू नये म्हणून करावयाच्या सावधगिरीच्या उपाययोजना कार्यान्वित करण्याकरिता प्राधिकरणांना सल्ला देईल ;

(नऊ) प्राधिकरणांकडून चालविण्यात येणाऱ्या अग्निशमन दलांमध्ये आधीच सेवेत असणाऱ्या अधिकाऱ्यांना व कर्मचारीवर्गाला प्रशिक्षण देण्याकरिता तसेच खाजगी क्षेत्रातील विविध उद्योग, वाणिज्यिक व व्यापारी आस्थापना यांच्या गरजा भागविण्यासाठी आणि त्यांच्या अधिकाऱ्यांना किंवा कर्मचारीवर्गाला प्रशिक्षण देण्याकरिता किंवा त्यांना प्रशिक्षित व अर्हताप्राप्त अग्निशमन सेवा कर्मचारीवर्ग पुरविण्यासाठी अतिरिक्त अग्निशमन प्रशिक्षण केंद्र किंवा केंद्रे उभारण्यासाठी राज्य शासनाला सल्ला देईल ;

(दहा) कोणत्याही भागातील आग विझवण्याच्या प्रयोजनाकरिता, कोणत्याही प्राधिकरणाकडील किंवा कोणत्याही संस्थेकडील किंवा व्यक्तीकडील जे अग्निशामक साहित्य त्याच्या मते आवश्यक असेल, त्या अग्निशामक साहित्याची मागणी करील ; आणि ज्या प्राधिकरणाच्या क्षेत्रात अशी अग्निशमन कार्यवाही करणे आवश्यक असेल त्या प्राधिकरणाकडून अशा अग्निशामक साहित्याच्या संबंधात देय असणारी नुकसानभरपाईची रक्कम निर्धारित करील ;

(अकरा) या अधिनियमाच्या तरतुदीद्वारे किंवा तदन्वये त्यास प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करील आणि त्याच्याकडे सोपवलेली अशी इतर कर्तव्ये किंवा त्याला नेमून दिलेली अशी इतर कार्ये पार पाडील.

२०. (१) या अधिनियमाद्वारे किंवा तदन्वये अथवा अग्निशमन उपाययोजना करण्यासंबंधात किंवा अग्निशमनविषयक कामांसंबंधात त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही अधिनियमाद्वारे किंवा तदन्वये एखाद्या प्राधिकरणाकडे सोपवलेल्या कोणत्याही कर्तव्याचे पालन करण्यात त्या प्राधिकरणाकडून कसूर करण्यात आली आहे अशी तक्रार करून किंवा अन्य प्रकारे, संचालकास कळविण्यात आले तर, संचालकास, योग्य चौकशी केल्यानंतर अभिकथित कसूर करण्यात आली आहे याबाबत त्याची खात्री पटली तर, आदेशाद्वारे, ते कर्तव्य बजावण्याकरिता कालावधी निश्चित करता येईल आणि असा आदेश प्राधिकरणाला कळविता येईल.

(२) अशा प्रकारे निश्चित केलेल्या कालावधीत कर्तव्य बजावण्यात आले नाही तर, संचालकास, ते बजावण्यासाठी एखाद्या व्यक्तीस नियुक्त करता येईल ; आणि ते कर्तव्य बजावण्याकरिता नियुक्त केलेल्या व्यक्तीच्या वाजवी मोबदल्यासहित ते बजावण्याकरिता झालेला खर्च प्राधिकरणाकडून तात्काळ दिला जावा, असा निदेश देता येईल.

(३) अशा प्रकारे खर्च व मोबदला देण्यात आला नाही तर, संचालकास, प्राधिकरणाची कोणतीही रक्कम ज्या बँकेत जमा आहे त्या बँकेस किंवा प्राधिकरणाची रक्कम जेथे जमा केली जाते अशा स्थानिक शासकीय कोषागाराचा किंवा अन्य कोणत्याही सुरक्षित जागेचा प्रभार असणाऱ्या व्यक्तीला अशा बँकेत प्राधिकरणाच्या खाती जमा असणाऱ्या किंवा अशा व्यक्तीच्या हातात असणाऱ्या प्राधिकरणाच्या

रकमेतून किंवा वेळोवेळी अशा बँकेला किंवा व्यक्तीला प्राधिकरणाकडून किंवा त्याच्यावतीने जमा रक्कम म्हणून प्राप्त झालेल्या रकमेतून असा खर्च व मोबदला देण्याचा निदेश देता येईल ; आणि अशी बँक किंवा व्यक्ती असा आदेश पाळण्यास बांधील असेल. अशा आदेशानुसार करण्यात आलेले प्रत्येक प्रदान म्हणजे अशा बँकेत किंवा व्यक्तीकडे अशा प्रकारे, जमा केलेल्या प्राधिकरणाच्या रकमेमधून त्या बँकेने किंवा त्या व्यक्तीने चुकती केलेल्या अशा कोणत्याही रकमेच्या किंवा रकमांच्या-बाबत असलेले त्या बँकेचे वा व्यक्तीचे प्राधिकरणासंबंधातील सर्व दायित्व चुकते केल्याचे पुरेसे प्रमाण असेल.

### प्रकरण सहा

#### अग्निशमन अधिकारी व अग्निशमन कर्मचारीवर्ग यांच्यासंबंधातील तरतुदी

प्राधिकरणांचे वर्गीकरण व अग्निशमन सेवांमध्ये पदांची निर्मिती. २१. (१) स्थानिक प्राधिकरणांच्या आणि नियोजन प्राधिकरणांच्या अधिकार क्षेत्रातील विवक्षित उद्योग आणि मोठ्या वाणिज्यिक व व्यापारी आस्थापना व इमारती यांमधील आगीचे संभाव्य धोके तसेच त्याठिकाणी जितक्या अग्निशमन केंद्रांची तरतूद करणे व ती चालविणे आवश्यक आहे त्यांची संख्या लक्षात घेऊन, त्या त्या स्थानिक प्राधिकरणांच्या व नियोजन प्राधिकरणांच्या अधिकारक्षेत्रातील अग्निशमन सेवांच्या गरजा भागविण्याच्या दृष्टीने पुरेसे अधिकारी व कर्मचारी पुरविण्यासाठी, अशा प्राधिकरणांचे पुढीलप्रमाणे वर्गीकरण करण्यात येईल :-

(क) बृहन्मुंबई महानगरपालिका ;

(ख ) १५ लाखांहून अधिक किमान लोकसंख्या असलेल्या महानगरपालिकांचे वर्गीकरण “ अ ” वर्ग महानगरपालिकांमध्ये करण्यात येईल ;

(ग) ५ लाख ते १५ लाख पर्यंत लोकसंख्या असलेल्या महानगरपालिकांचे वर्गीकरण “ ब ” वर्ग महानगरपालिकांमध्ये करण्यात येईल ;

(घ) खंड (क), (ख) किंवा (ग) मध्ये न मोडणाऱ्या इतर सर्व महानगरपालिकांचे वर्गीकरण “ क ” वर्ग महानगरपालिकांमध्ये करण्यात येईल ;

(ङ) नगरपरिषदा, नगर पंचायती, औद्योगिक नगरी व नियोजन प्राधिकरणे यांचे वर्गीकरण “ ड ” वर्ग नगरपरिषदा, नगर पंचायती, औद्योगिक नगरी व नियोजन प्राधिकरणे यांमध्ये करण्यात येईल.

(२) संचालकाने राज्य शासनाच्या मान्यतेने, या बाबतीत वेळोवेळी काढण्यात आलेल्या, शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, कोणतेही निदेश दिल्यास, त्या निदेशांना अधीन राहून बृहन्मुंबई महानगरपालिकेमधील अग्निशमन दलाचे विद्यमान स्वरूप आणि तेथे कामावर असलेल्या अधिकाऱ्यांची व इतर कर्मचारीवर्गाची अर्हता, वेतन, भत्ते व इतर सेवाशर्ती तसेच त्यांच्या भरतीची पद्धत या गोष्टी आहेत तशाच राहतील.

(३) महानगरपालिका आणि नगरपरिषदा, नगर पंचायती, औद्योगिक नगरी आणि नियोजन प्राधिकरणे यांनी पुढीलपैकी सर्व किंवा कोणतीही पदे निर्माण करता येतील आणि राज्य शासनाने तसे फर्माविले असल्यास ती पदे ते निर्माण करतील :-

(क) ‘ अ ’, ‘ ब ’ आणि ‘ क ’ वर्ग महानगरपालिकांसाठी,—

(एक) मुख्य अग्निशमन अधिकारी,

(दोन) उप-मुख्य अग्निशमन अधिकारी,

- (तीन) विभागीय अग्निशमन अधिकारी,  
 (चार) सहायक विभागीय अग्निशमन अधिकारी,  
 (पाच) केंद्र अधिकारी,  
 (सहा) सहायक केंद्र अधिकारी,  
 (सात) दुय्यम अधिकारी,  
 (आठ) राज्य शासन, आदेशाद्वारे, वेळोवेळी निदेशित करील असा अन्य कोणताही अग्निशमन अधिकारी, आणि अशा पदनामांचा अग्निशमनविषयक कर्मचारीवर्ग.

(ख) 'ड' वर्ग नगरपरिषदा, नगर पंचायती, औद्योगिक नगरी आणि नियोजन प्राधिकरणे यांच्यासाठी,—

- (एक) मुख्य अग्निशमन अधीक्षक किंवा अग्निशमन अधीक्षक ;  
 (दोन) सहायक मुख्य अग्निशमन अधीक्षक किंवा सहायक अग्निशमन अधीक्षक ;  
 (तीन) केंद्र अधिकारी ,  
 (चार) सहायक केंद्र अधिकारी ,  
 (पाच) दुय्यम अधिकारी ,  
 (सहा) राज्य शासन, आदेशाद्वारे, वेळोवेळी निदेशित करील असा अन्य कोणताही अग्निशमन अधिकारी, आणि अशा पदनामांचा अग्निशमनविषयक कर्मचारीवर्ग.

(४) पोट-कलम (२) च्या तरतुदींना बाध न आणता, परंतु कलम २२ च्या तरतुदींना अधीन राहून, पोट-कलमे (२) आणि (३) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या अधिकाऱ्यांची अर्हता, वेतन, भत्ते आणि सेवेच्या इतर शर्ती आणि सेवाप्रवेशाची पद्धती या गोष्टी राज्य शासनाने या बाबतीत दिलेल्या आदेशांनुसार विनियमित करण्यात येतील.

(५) कलमे २२ च्या तरतुदींना किंवा या बाबतीत संचालकाने किंवा राज्य शासनाने दिलेल्या कोणत्याही आदेशाला अधीन राहून, पोट-कलमे (२) आणि (३) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या पदांवर नियुक्ती करण्याचा अधिकार महानगरपालिका, नगरपरिषदा, नगर पंचायती, औद्योगिक नगरी किंवा यथास्थिति, नियोजन प्राधिकरण यांच्याकडे निहित असेल.

२२. (१) या अधिनियमाद्वारे किंवा तदन्वये, कार्ये आणि कर्तव्ये पार पाडण्यासाठी, राज्य शासनास, महानगरपालिका, नगरपरिषदा, नगर पंचायती, औद्योगिक नगरी आणि नियोजन प्राधिकरणे यांच्या अधिकाऱ्यांची, सेवेच्या अटी व शर्ती एकसमान असलेली अत्यंत कार्यक्षम अशी अग्निशमन सेवा निर्माण करण्यासाठी, आवश्यक व इष्ट वाटल्यास, या अधिनियमामध्ये किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या अन्य कोणत्याही कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे,—

महाराष्ट्र अग्निशमन सेवा निर्माण करणे आणि तत्संबंधित तरतुदी.

(क) कलम २१ च्या पोट-कलम (२) आणि (३) मध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे सर्व किंवा कोणत्याही वर्गाच्या किंवा वर्गांच्या महानगरपालिका, नगरपरिषदा, नगर पंचायती, औद्योगिक नगरी

किंवा नियोजन प्राधिकरणे यांच्याबाबतीत, पुढे उल्लेखिलेल्या अधिकाऱ्यांचा समावेश असलेल्या (त्या अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा नावांनी संबोधल्या जाणाऱ्या) एक वा अनेक अग्निशमन सेवा निर्माण करता येतील,—

(एक) अशा प्राधिकरणांचे किंवा त्यांपैकी कोणत्याही प्राधिकरणाचे मुख्य अग्निशमन अधिकारी, आणि

(दोन) कलम २१ ची पोट-कलमे (२) आणि (३) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेले इतर सर्व किंवा त्यांपैकी कोणतेही अधिकारी ;

(ख) अशा प्रत्येक अग्निशमन सेवेमध्ये, त्या अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा वर्गांचा, संवर्गांचा आणि पदांचा (पदांच्या दर्जासह) समावेश असेल आणि या प्रत्येक वर्गातील किंवा संवर्गातील अधिकाऱ्यांची प्रारंभिक संख्या ही, त्यात विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे असेल, असा निदेश वेळोवेळी देता येईल, आणि

(ग) अशा कोणत्याही वर्गामधील किंवा संवर्गामधील अधिकारी हे, त्या अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा, राज्य शासनाच्या सेवेतील असतील, असाही निदेश देता येईल.

(२) राज्य शासनास, परीक्षा घेऊन वा अन्यप्रकारे सेवाप्रवेश देण्याची पद्धत त्याचप्रमाणे कोणत्याही प्राधिकरणांमध्ये आधीपासूनच काम करीत असलेल्या व्यक्तीला किंवा व्यक्तींना या कलमान्वये अथवा अन्यथा निर्माण करण्यात आलेल्या अग्निशमन सेवेमध्ये किंवा सेवांमध्ये सामावून घेण्यासाठीच्या तरतुदी, विनियमित करण्यासाठी आणि ज्यांनी सामावले न जाण्याचा पर्याय निवडला असेल किंवा ज्यांना सामावून घेणे शक्य नसेल किंवा ज्यांनी सेवानिवृत्त होण्याचे ठरविले असेल अशा व्यक्तींना भरपाई, निवृत्तिवेतन किंवा उपदान किंवा तत्सम सेवासमाप्ती लाभ देण्यासाठीचे नियम करता येतील आणि अशा अग्निशमन सेवांमध्ये नियुक्त करण्यात आलेल्या किंवा सामावून घेण्यात आलेल्या व्यक्तींच्या तसेच या पोट-कलमान्वये निर्माण करण्यास आलेल्या अशा सेवांमध्ये नियुक्त केलेल्या किंवा सामावून घेतलेल्या व्यक्तींच्या बाबतीतील, सेवा शर्ती आणि ज्या प्राधिकरणामध्ये या व्यक्ती अशा नियुक्तीच्या किंवा समावेशनाच्या दिनांकास काम करत असतील अशा प्राधिकरणाच्या अधिकारक्षेत्रात त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्याद्वारे अथवा तदन्वये करण्यात आलेल्या तरतुदींच्या आधारे त्यांना लागू असलेल्या, अधिकारी आणि कर्मचारी यांच्या शिक्षेच्या संबंधातील तरतुदी अंमलात असण्याचे बंद होईल :

परंतु, असा अंमल बंद होण्यामुळे सामावून घेतलेल्या अधिकाऱ्यांच्या संबंधात, अशा समावेशनापूर्वी केलेल्या किंवा करण्याचे वर्जिलेल्या कोणत्याही गोष्टींच्या बाबतीत अशा तरतुदींच्या पूर्वीच्या अंमलावर कोणताही परिणाम होणार नाही :

परंतु आणखी असे की, कोणत्याही अधिकाऱ्यास नियुक्तीच्या दिवसाच्या लगतपूर्वी लागू असलेल्या सेवेच्या अटी व शर्तीमध्ये, राज्य शासनाची पूर्वमान्यता असेल त्याव्यतिरिक्त त्याचे अहित होईल अशा प्रकारे बदल करण्यात येणार नाहीत.



(३) पोट-कलम (२) अन्वये करण्यात आलेल्या कोणत्याही नियमांमध्ये अन्यथा तरतूद केली असेल त्या व्यतिरिक्त, वेळोवेळी सुधारणा केलेले आणि राज्यात त्या त्या वेळी अंमलात असलेले आणि राज्य शासनाच्या संबंधित सेवा-वर्गातील अधिकाऱ्यांना लागू असलेले सर्व नियम, विनियम किंवा आदेश हे, अशा कोणत्याही सेवेत नियुक्त केलेल्या किंवा सेवेत सामावून घेतलेल्या अधिकाऱ्यांना लागू असण्याचे चालू राहिल आणि जोपर्यंत याबाबतीत इतर नियम, विनियम किंवा आदेश करण्यात वा काढण्यात येत नाहीत तोपर्यंत अथवा राज्य शासनास वेळोवेळी शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे आणि अन्य कोणत्याही विहित रीतीने करता येतील अशा फेरबदलांना अधीन राहून, ते या अधिनियमाखाली करण्यात आलेले नियम, विनियम किंवा काढण्यात आलेले आदेश असल्याचे मानण्यात येईल.

(४) कलम २१ च्या पोट-कलम (५) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, या कलमान्वये अशा कोणत्याही अग्निशमन सेवेमध्ये अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करण्याचा, तसेच त्यांची पदोन्नती, बदली करण्याचा आणि सेवेच्या कोणत्याही शर्तीशी संबंधित सर्व बाबींसंबंधातील अधिकार, राज्य शासनाकडे किंवा राज्य शासनाने त्या प्रयोजनासाठी यथोचितरीत्या प्राधिकृत केले असेल तेव्हा संचालकाकडे निहित असेल.

(५) या कलमान्वये निर्माण केलेल्या कोणत्याही अग्निशमन सेवेतील अधिकारी हे, राज्य शासनाचे सेवक असतील ; परंतु, ते त्यांचे वेतन व भत्ते यांच्या रकमा थेट नगरपालिका निर्धीतून अथवा नियोजन प्राधिकरणाच्या निधीतून घेतील.

(६) या कलमान्वये निर्माण केलेल्या कोणत्याही अग्निशमन सेवेतील अधिकाऱ्यांसाठी, पोट-कलम (५) अन्वये नगरपालिका निधीतून किंवा नियोजन प्राधिकरणाच्या निधीतून काढण्यात येणाऱ्या रकमांव्यतिरिक्त, त्यांचे निवृत्तिवेतन, रजा आणि भत्ते यांसाठी राज्य शासन निर्धारित करील अशी खर्चाची रक्कम आणि या कलमान्वये निर्माण केलेल्या एक वा अनेक अग्निशमन सेवांचा कारभार पाहण्यासाठी राज्य शासनाने केलेल्या सर्व खर्चाच्या रकमा दरवर्षी नगरपालिकेच्या किंवा नियोजन प्राधिकरणाच्या निधीतून राज्य शासनाला प्रदान करण्यात येतील. जर अशी कोणतीही नगरपालिका किंवा नियोजन प्राधिकरण यांनी अशा रकमा आणि खर्च (किंवा अशा अधिकाऱ्यांचे वेतन व भत्ते) याबाबतीत विहित केलेल्या कालावधीत देण्यात कसूर केली तर, कलम २० च्या पोट-कलम (३) च्या तरतुदी, त्या कलमान्वये द्यावयाचे खर्च आणि पारिश्रमिक यांचे प्रदान न केल्याच्या बाबतीत त्या जशा लागू होतात, त्याचप्रमाणे अशा खर्चाच्या रकमांच्या (किंवा अशा अधिकाऱ्यांचे वेतन व भत्ते) यांच्या प्रदानाबाबत लागू होतील.

२३. प्राधिकरणास, त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या आणि त्यास लागू असलेल्या कायद्याच्या तरतुदीद्वारे अथवा तरतुदीन्वये निर्माण करण्यात येणाऱ्या पदांवर करण्यात येणाऱ्या नियुक्तीच्या पद्धतीप्रमाणेच, अग्निशमन पथकाच्या कार्यालयातील दैनंदिन कामकाज पार पाडण्यासाठी आणि तेथील अभिलेखांचे परिरक्षण करण्यासाठी इतर लिपिकवर्गीय कर्मचाऱ्यांची पदे निर्माण करता येतील आणि त्या पदांवर व्यक्तींची नियुक्ती करता येईल.

इतर कर्मचारीवर्गाची आणि सेवकवर्गाची नियुक्ती करणे.

विद्यमान अग्निशमन  
अधिकार्यांची आणि  
कर्मचाऱ्यांची पदे  
पुढे चालू ठेवणे.

२४. या अधिनियमाद्वारे किंवा तदन्वये अन्यथा तरतूद केली असेल त्याव्यतिरिक्त, कोणत्याही प्राधिकरणाच्या विद्यमान अग्निशमन पथकावर किंवा अग्निशमन सेवेवर, या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या लागतपूर्वीच्या दिनांकास, एकतर मुख्य अग्निशमन अधिकारी किंवा अग्निशमन अधिकारी किंवा (कोणत्याही पदनामाने संबोधला जाणारा) कर्मचारीवर्ग किंवा कर्मचारी किंवा सेवक म्हणून पद धारण करणारी प्रत्येक व्यक्ती, अशा दिनांकापूर्वी तिला लागू होत्या त्याच अटी व शर्तीवर पद धारण करणे पुढे चालू ठेवील आणि पूर्वीच्याच अधिकाराचा वापर करील व पूर्वीचीच कर्तव्ये पार पाडील आणि त्याव्यतिरिक्त या अधिनियमाद्वारे किंवा तदन्वये तिला प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करील व तिच्यावर सोपविण्यात आलेली कर्तव्ये पार पाडील.

### प्रकरण सात

#### विशेष निधी स्थापन करणे

विशेष निधी स्थापन  
करणे.

२५. (१) “ आग सुरक्षा निधी ” या नावाने संबोधला जाणारा एक विशेष निधी स्थापन करण्यात येईल आणि या अधिनियमान्वये लादण्यात व गोळा करण्यात आलेली फी त्यामध्ये जमा करण्यात येईल.

(२) संबंधित प्राधिकरणाच्या अर्थसंकल्पीय अंदाजामध्ये या विशेष निधीचा तपशील देण्यात येईल आणि संबंधित प्राधिकरणाला लागू असलेल्या संबद्ध कायद्यामध्ये किंवा त्याअन्वये करण्यात आलेल्या नियमांमध्ये वा आदेशांमध्ये, लेखे ठेवण्यासाठी विहित केली असेल अशा कार्यपद्धतीनुसार, या निधीचे लेखे ठेवण्यात येतील व त्यांची लेखापरीक्षा करण्यात येईल.

(३) या अधिनियमाच्या तरतुदींना अधीन राहून आणि राज्य शासनाच्या सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाला अधीन राहून, सर्वसाधारणतः अग्निशामक पथकसेवा चालविण्यासाठी (ज्यात अग्निशमन अधिकारी आणि कर्मचारी यांचे वेतन, भत्ते आणि इतर आनुषंगिक खर्च यांचा समावेश असेल) आणि विशेषतः प्राधिकरणाच्या हद्दीतील अथवा हद्दी बाहेरील कोणत्याही जमिनीवर किंवा कोणत्याही इमारतीत आगीस प्रतिबंध करण्याच्या किंवा आग विझविण्याच्या प्रयोजनार्थ, अत्याधुनिक साधनसामग्री व उपकरणे पुरविण्यासाठी, या निधीतील रक्कम वापरण्यात येईल, आणि या अधिनियमामध्ये उल्लेखिलेल्या प्रयोजनांव्यतिरिक्त इतर कोणत्याही प्रयोजनासाठी ती वापरण्यात येणार नाही.

### प्रकरण आठ

#### पूरक आणि संकीर्ण बाबी

अग्निशमन मालमत्ता  
अधिग्रहित करणे.

२६. (१) अग्निविषयक कामांचा प्रभारी असेल असा, कोणत्याही प्राधिकरणाचा संचालक किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकारी किंवा अन्य कोणताही अग्निशमन अधिकारी याला दुसऱ्या कोणत्याही प्राधिकरणाकडील किंवा संस्थेकडील किंवा व्यक्तीकडील अग्निशमन साधनसामग्रीची किंवा साहित्याची आवश्यकता असेल तेव्हा, त्यास कोणत्याही क्षेत्रातील आग विझविण्यासाठी अशी साधनसामग्री किंवा साहित्य अधिग्रहित करता येईल आणि ते प्राधिकरण किंवा कोणतीही संस्था किंवा, यथास्थिति, व्यक्ती यांच्याकडून ती ताब्यात घेता येईल.

(२) अग्निशमनाचे कार्य पूर्ण झाल्यानंतर शक्य तितक्या लवकर, तो अधिकारी, पोट-कलम (१) अन्वये ताब्यात घेतलेली साधनसामग्री किंवा साहित्य अधिग्रहणमुक्त करील आणि ती ज्याच्या ताब्यातून घेतली होती त्या प्राधिकरणाला, संस्थेला किंवा व्यक्तीला ती परत करील.

(३) पोट-कलम (१) अन्वये कोणतीही अग्निशामक साधनसामग्री किंवा साहित्य अधिग्रहित करण्यात आले असेल तेव्हा, अशा साहित्याच्या मालकाला, पुढे निर्दिष्ट केलेल्या तत्वांना अनुसरून निर्धारित करण्यात येईल अशी नुकसानभरपाईची रक्कम देण्यात येईल,—

(क) संचालक किंवा, यथास्थिति, मुख्य अग्निशमन अधिकारी आणि अग्निशमन साहित्याचा मालक यांच्यामधील कराराद्वारे नुकसानभरपाईची रक्कम निश्चित करता येऊ शकेल तेव्हा, अशा करारानुसार ती प्रदान करण्यात येईल.

(ख) असा कोणताही करार होऊ शकत नसेल त्याबाबतीत, संचालक किंवा यथास्थिति, मुख्य अग्निशमन अधिकारी, जेथे अग्निशमनाची साधनसामग्री किंवा साहित्य ठेवले होते त्या क्षेत्रावर अधिकारिता असणाऱ्या दंडाधिकाऱ्याकडे ती बाब निर्णयार्थ पाठवील, आणि दंडाधिकारी, पक्षकारांचे आणि त्यास आवश्यक वाटेल अशा अन्य व्यक्तींचे म्हणणे ऐकून घेतल्यानंतर, अग्निशमनाची साधनसामग्री किंवा साहित्य तशाच प्रयोजनासाठी भाड्याने दिली असता सामान्यपणे जे भाडे मिळू शकते ती रक्कम विचारात घेऊन, नुकसानभरपाईची रक्कम निश्चित करील. नुकसानभरपाईची रक्कम निश्चित करण्याचे दंडाधिकाऱ्याचे आदेश अंतिम असतील.

२७. (१) कोणत्याही भागात आग लागली असेल त्या प्रसंगी, संचालकास किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्यास किंवा त्या ठिकाणी अग्निशमनाच्या कामाचा प्रभारी असणाऱ्या अन्य कोणत्याही अग्निशमन अधिकाऱ्यास,—

आग लागली  
असेल अशा प्रसंगी  
संचालकाचे किंवा  
अग्निशमन  
अधिकाऱ्याचे  
अधिकार.

(क) ज्याच्या उपस्थितीमुळे, आग विझविण्याच्या किंवा जीव किंवा मालमत्ता वाचवण्याच्या कामामध्ये हस्तक्षेप होत असेल किंवा व्यत्यय येत असेल अशा कोणत्याही व्यक्तीस दूर करता येईल किंवा कोणत्याही अन्य अग्निशमन अधिकाऱ्यास किंवा अग्निशमन कर्मचाऱ्यास त्यास दूर करण्याचा आदेश देता येईल ;

(ख) जिथे आगीने पेट घेतला आहे तेथील किंवा त्याच्या जवळचा कोणताही रस्ता किंवा मार्ग बंद करता येईल ;

(ग) आग विझवण्याच्या प्रयोजनाकरिता, पाण्याची रबरी नळी किंवा उपकरणे नेता येण्यासाठी कोणतीही जागा फोडून आत शिरता येईल किंवा आरपार भोक पाडता येईल अथवा ती पूर्णपणे खाली पाडता येईल किंवा शक्य तितके कमी नुकसान होईल अशाप्रकारे कोणतीही जागा फोडून आत शिरण्याची किंवा तिला आरपार भोक पाडण्याची अथवा ती पूर्णपणे खाली पाडण्याची व्यवस्था करता येईल :

परंतु, अशा कोणत्याही जागेच्या मालकाला किंवा यथास्थिति, भोगवटादाराला, या कारणामुळे झालेल्या नुकसानीच्या मर्यादेपर्यंत विहित करण्यात येईल अशा रीतीने वाजवी नुकसानभरपाई देण्यात येईल ;

(घ) आग लागलेल्या भागात विशिष्ट दाबाने पाणीपुरवठा करता यावा यासाठी मुख्य जलवाहिन्यांमधून होणारा पाणीपुरवठा नियंत्रित करण्यास क्षेत्रीय प्रभारी अधिकाऱ्यास फर्मावता येईल आणि अशी आग विझविण्याच्या किंवा आटोक्यात आणण्याच्या प्रयोजनासाठी कोणत्याही प्रवाहातील, हौदातील, विहिरीतील किंवा टाकीतील पाण्याचा किंवा पाण्याच्या कोणत्याही, सरकारी खाजगी उपलब्ध स्रोताचा वापर करता येईल ;

(ङ) पोलिसांचे सहाय्य नसेल तर, अग्निशमन कार्यास ज्यांचा अडथळा होऊ शकेल अशा जमावाला पांगवण्यासाठी जणू काही तो एखाद्या पोलीस ठाण्याचा प्रभारी अधिकारी असल्याप्रमाणे आणि असा जमाव बेकायदेशीर असल्याप्रमाणे, अधिकारांचा वापर करता येईल व अशा अधिकारांचा वापर करण्याच्या संबंधात, असा अधिकारी म्हणून तसेच स्वातंत्र्य व संरक्षण मिळण्यास हक्कदार असेल ;

(च) आग विझविण्याकरिता किंवा जीव वा मालमत्ता यांच्या सुरक्षेकरिता आवश्यक असल्याचे दिसून येईल अशा उपाययोजना हाती घेता येतील.

(२) आग लागल्याच्या प्रसंगी आपली कर्तव्ये यथोचितपणे पार पाडताना, अग्निशमन सेवेच्या कर्मचाऱ्यांकडून कोणत्याही जागांचे किंवा मालमत्तेचे झालेले कोणतेही नुकसान हे, आगीच्या विम्याच्या कोणत्याही विमापत्राच्या अर्थातर्गत, आगीमुळे झालेले नुकसान असल्याचे मानण्यात येईल.

अग्निशमन व्यवस्थेच्या प्रभारी अधिकाऱ्याचा पाणीपुरवठा करण्यासंबंधातील अधिकार. **२८.** अग्निशमन कार्याच्या प्रभारी अधिकाऱ्याने, अशा कामाकरिता त्यास आवश्यक वाटेल त्याप्रमाणे व आवश्यक वाटेल अशा प्रसंगी त्या ठिकाणच्या कोणत्याही जलस्रोतामधून पाणी घेणे हे कायदेशीर असेल आणि अशा पाण्याच्या स्रोतावर नियंत्रण असणारा प्राधिकारी किंवा मालक अथवा भोगवटादार, त्या प्रयोजनासाठी, विहित करण्यात येईल अशा दराने पाणीपुरवठा करील.

सहाय्यकरिता करार करण्याचा संचालकाचा किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याचा किंवा अग्निशमन अधिकाऱ्याचा अधिकार. **२९.** कलम २६ मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, संचालकास, किंवा कोणत्याही प्राधिकरणाच्या मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्यास किंवा प्राधिकरणाने प्राधिकृत केलेल्या अन्य कोणत्याही अग्निशमन अधिकाऱ्यास, जी, अग्निशमनाच्या प्रयोजनासाठी कर्मचारीवर्ग किंवा साधनसामग्री बाळगते व कामी लावते किंवा या दोन्ही गोष्टी करते, अशा कोणत्याही व्यक्तीकडून, हा अधिनियम लागू असेल अशा कोणत्याही क्षेत्रांमध्ये लागलेल्या आगीचा सामना करण्याच्या प्रयोजनाकरिता सुनिश्चितपणे सहाय्य मिळावे यासाठी, विहित करण्यात येईल अशा अटीवर, तिच्याशी करार करता येईल.

प्रशिक्षण केंद्रे. **३०.** राज्य शासनास, आगीस प्रतिबंध व अग्निशमन या विषयातील शिक्षण देण्यासाठी पाठ्यक्रमांची तरतूद करण्याकरिता राज्यात एक किंवा अधिक प्रशिक्षण केंद्रांची स्थापना करता येईल, आणि ते चालविता येतील आणि असे कोणतेही केंद्र बंद करता येईल किंवा त्याची पुनर्स्थापना करता येईल.

प्रशिक्षण फी आकारणे. **३१.** राज्य शासनास, आग प्रतिबंध व अग्निशमन या विषयातील शिक्षण देणाऱ्या पाठ्यक्रमाची तरतूद करण्यासाठी त्यास आवश्यक वाटेल, अशी फी व अशी कार्यपद्धती विहित करता येईल.

३२. (१) (क) कलम ६ अन्वये देण्यात आलेली नोटीस, किंवा

अपिले.

(ख) कलम ८ च्या पोट-कलम (४) अन्वये आदेश पारीत करण्यास संचालकाने किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याने दिलेला नकार, किंवा

(ग) कलम १४ ची पोट-कलमे (२) किंवा (४) खालील आकारणीची नोटीस,

यांमुळे व्यथित झालेल्या कोणत्याही व्यक्तीस, राज्य शासनाने शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, या बाबतीत पदनिर्देशित केलेल्या संचालकाच्या दर्जापेक्षा कमी दर्जा नसलेल्या अशा एखाद्या अधिकाऱ्याकडे अपील दाखल करता येईल आणि शासनास, त्याच किंवा तत्सम अधिसूचनेद्वारे, अशा एका किंवा अनेक अधिकाऱ्यांना पदनिर्देशित करता येईल आणि ज्यावर असा प्रत्येक अधिकारी त्याच्या अधिकारितेचा वापर करील अशी स्थानिक प्राधिकरणांची किंवा नियोजन प्राधिकरणांची क्षेत्रे किंवा क्षेत्रांचा भाग त्यांना नेमून देता येईल.

(२) असे अपील, विहित करण्यात येईल अशारीतीने आणि अशी फी भरून करता येईल.

(३) (क) अशाप्रकारे पदनिर्देशित केलेल्या अधिकाऱ्यास, अपीलकारास व प्राधिकरणास, आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्यानंतर, आदेशाद्वारे, फीची आकारणी कायम करता येईल, कमी करता येईल, वाढवता येईल किंवा रद्द करता येईल.

(ख) अपिलामध्ये आकारणी शून्यवत केली असेल किंवा रद्द केली असेल तर, अपिलावर निर्णय देणाऱ्या अशा अधिकाऱ्यास, प्राधिकरणास, निदेश देण्यात येईल अशी आणखी चौकशी केल्यानंतर, नवीन आकारणी करण्याचा निदेश देता येईल.

(४) या कलमान्वये अपिलामध्ये संमत केलेला प्रत्येक आदेश अंतिम आणि निर्णायक असेल.

३३. (क) (एक) कलम ३२ चे पोट-कलम (१) चे खंड (क) व (ख) खालील अपील, नोटीस अपील दाखल करण्याची कार्यपद्धती. बजावल्याच्या दिनांकापासून किंवा अर्जदारास नकार कळविल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत दाखल केले नसेल तर,

(दोन) कलम ३२, पोट-कलम (१), खंड (क) खालील अपील, आकारणीची नोटीस प्राप्त झाल्यानंतर, पंचेचाळीस दिवसांच्या आत, दाखल केले नसेल तर :

कलम ३२ खालील कोणतेही अपील, विचारार्थ स्वीकारण्यात येणार नाही :

परंतु, उक्त कालावधीत अपील दाखल न करण्यास अर्जदारास पुरेसे कारण होते याबद्दल अशा प्रकारे पद निर्देशित केलेल्या अधिकाऱ्यांची, खात्री पटली तर, उपरोक्तप्रमाणे, पंधरा दिवसांचा किंवा यथास्थिति, पंचेचाळीस दिवसांचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर, करण्यात आलेले अपील अशा अधिकाऱ्यास दाखल करून घेता येईल,

(ख) अपीलदाराकडून आकारणीच्या नोटीशीमध्ये मागणी करण्यात आलेली संपूर्ण रक्कम अपील दाखल करण्याच्या दिनांकापर्यंत त्यावर देय असलेल्या, कोणतेही असल्यास, व्याजासह, त्यांच्याकडून प्राधिकरणाच्या कार्यालयात जमा करण्यात आली नसेल तर, कलम ३२ खालील कोणतेही अपील विचारार्थ स्वीकारण्यात येणार नाही.

वाढीव  
आकारणीच्या किंवा  
परताव्याच्या  
रकमेवरील व्याज.

३४. कलम ३२ खालील अपिलामध्ये, संमत केलेल्या एखाद्या आदेशामुळे, आकारणीमध्ये वाढ होत असेल आणि अपिलकाराकडून फरकाची कोणतीही रक्कम वसूल करावयाची असेल किंवा कलम ३३ च्या खंड (ख) अन्वये देण्यात आलेल्या कोणत्याही रकमेपैकी, अपिलकारास, कोणत्याही रकमेचा परतावा करणे आवश्यक असेल तर,—

(क) अशाप्रकारे वसूल करावयाच्या रकमेच्या बाबतीत, मूळ, आकारणीची नोटीस मिळाल्याच्या दिनांकापासून, त्याची वसुली करण्याच्या दिनांकापर्यंत,

(ख) अशाप्रकारे परतावा करावयाच्या रकमेच्या बाबतीत, कलम ३३ च्या खंड (ख) अन्वये देण्यात आलेल्या रकमेच्या दिनांकापासून, त्याचा परतावा करण्याच्या दिनांकापर्यंत, प्रति वर्षी, अठरा टक्के दराने व्याज देय असेल.

न्यायालयांच्या  
अधिकारितेची  
मर्यादा.

३५. कोणतेही न्यायालय, या अधिनियमाच्या कलम ६ खालील कोणतीही नोटीस किंवा कलम ८ अन्वये करण्यात आलेली कोणतीही कारवाई किंवा कलम ८ च्या पोट-कलम (४) अन्वये काढण्यात आलेला सील काढण्याची परवानगी नाकारणारा आदेश, किंवा कलम १४ ची पोट-कलमे (२) किंवा (४) खालील आकारणीची नोटीस यांसंबंधात, कोणताही वाद, अर्ज किंवा इतर कार्यवाही विचारात घेणार नाही आणि अशी कोणतीही नोटीस अथवा कारवाई किंवा आदेश यांस, या अधिनियमाद्वारे, अन्यथा तरतूद केल्याप्रमाणे अपील दाखल केले असल्याखेरीज हरकत घेण्यात येणार नाही.

अपराध व शास्ती.

३६. (१) पुढीलपैकी कोणत्याही कलमांच्या कोणत्याही तरतुदींचे उल्लंघन करणारी कोणतीही व्यक्ती, जी :—

(क) कलम ३ च्या,—

(एक) पोट-कलम (१) अन्वये, मालक किंवा यथास्थिति, भोगवटादार, सुस्थितीतील व कार्यक्षम स्थितीतील आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक साधने पुरविण्यात व त्यांचे परिरक्षण करण्यात कसूर करित असेल ;

(दोन) पोट-कलम (४) अन्वये, एखाद्या इमारतीमध्ये बसविलेल्या कोणत्याही आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक यंत्रणेमध्ये बिघाड करित असेल, त्यात फेरफार करित असेल, ती काढून टाकत असेल किंवा तिला कोणत्याही प्रकारे क्षती किंवा हानी पोहोचवत असेल अथवा अन्य कोणत्याही व्यक्तीस तसे करण्यास चिथावणी देत असेल ;

(ख) कलम ४, पोट-कलम (२) अन्वये, आगीचा धोका निर्माण करणाऱ्या वस्तू व माल काढून टाकण्यात कसूर करित असेल ;

(ग) कलम ५, पोट-कलम (३) अन्वये, तपासणी करण्याकरिता, एखाद्या जागेत प्रवेश करण्यास एखाद्या व्यक्तीस अडथळा आणत असेल किंवा त्या व्यक्तीने तपासणीसाठी एखाद्या जागेत प्रवेश केल्यानंतर तिला उपद्रव देत असेल ;

(घ) कलम ६ अन्वये, आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक यांच्या संबंधातील उपाययोजना हाती घेण्यासाठी मालकाला किंवा भोगवटादाराला निदेश देणाऱ्या नोटिशीचे अनुपालन करण्यास कसूर करित असेल ;

(इ) कलम ८,—

(एक) पोट-कलम (२) अन्वये, संचालकाने किंवा, यथास्थिति, मुख्य अग्निशामन अधिकाऱ्याने दिलेल्या निदेशाचे अनुपालन करण्यात कसूर केली असेल ;

(दोन) पोट-कलम (४) अन्वये, संचालकाने किंवा मुख्य अग्निशामन अधिकाऱ्याने लेखी आदेश दिला असल्याशिवाय इमारतीचे सील तोडले असेल ;

(च) कलम १०, पोट-कलम (१) अन्वये,—

(एक) लायसन प्राप्त अभिकरणाव्यतिरिक्त, एखाद्या व्यक्तीकडून आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना पुरविण्याचे काम करवून घेत असेल किंवा अशी संबंधित कामे पार पाडत असेल ;

(दोन) आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना व यंत्रणा यांचे प्रत्यक्ष अनुपालन किंवा परिरक्षण केले जात नसताना, कलम ३ च्या पोट-कलम (३) अन्वये प्रमाणपत्र देत असेल ;

(छ) कलम १४, पोट-कलमे (१) व (२) अन्वये, प्राधिकरणाच्या परवानगीकरिता अर्ज न करता किंवा अशा परवानगीशिवाय इमारतीचे बांधकाम करत असेल आणि त्याद्वारे, या अधिनियमान्वये देय असणाऱ्या फीची आकारणी करण्याकरिता अर्ज करण्यास टाळाटाळ करत असेल,

तिला, दोष सिद्ध झाल्यानंतर या अधिनियमाच्या कोणत्याही तरतुदींअन्वये करण्यात आलेल्या किंवा करता येईल अशा कोणत्याही कार्यवाहीस बाध न आणता, सहा महिन्यांपेक्षा कमी नसेल परंतु तीन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या सश्रम कारावासाची आणि २०,००० रुपयांपेक्षा कमी नसेल परंतु, ५०,००० रुपयांपर्यंत असू शकेल इतक्या द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल आणि जेथे असा अपराध करणे चालू राहिल त्या बाबतीत, अशा पहिल्या अपराधासाठी दोषसिद्ध झाल्यानंतर असा अपराध करण्याचे चालू राहिल त्या कालावधीकरिता दररोज ३,००० रुपयांपर्यंत असू शकेल इतकी आणखी द्रव्यदंडाची शिक्षा होईल :

परंतु, न्यायालयाच्या न्यायनिर्णयात त्याविरुद्ध नमूद करावयाची कोणतीही विशेष किंवा पुरेशी कारणे नसतील तर, अशी शिक्षा तीन महिन्यांपेक्षा कमी नसेल आणि असा द्रव्यदंड दहा हजार रुपयांपेक्षा कमी नसेल किंवा अपराध करणे चालू असेल त्या कालावधीसाठीचा दररोजचा द्रव्यदंड एक हजार रुपयांपेक्षा कमी नसेल.

**स्पष्टीकरण.**—खंड (क) ते (छ) मध्ये वापरलेले शब्दप्रयोग, या प्रत्येक खंडामध्ये नमूद केलेल्या कलमांमध्ये वर्णन केलेल्या अपराधांची व्याख्या म्हणून दिलेले नाहीत किंवा त्या कलमांचा गोषवारा म्हणून देण्यात आलेले नाहीत, परंतु त्या कलमांखालील अपराधांच्या विषयांचा संदर्भ म्हणूनच केवळ ते नमूद केलेले आहेत.

(२) जी कोणी व्यक्ती—

(क) या अधिनियमान्वये आकारणीयोग्य असलेली कोणतीही फी चुकविण्याचा, कोणत्याही रीतीने, हेतुपुरस्सर प्रयत्न करित असेल ; किंवा

(ख) या अधिनियमाखालील कोणतीही फी किंवा व्याज किंवा दोन्ही देण्यासाठी, कोणत्याही रीतीने, हेतुपुरस्सर प्रयत्न करित असेल ; किंवा

(ग) या अधिनियमाच्या किंवा नियमांच्या कोणत्याही तरतुदीचे उल्लंघन करील व अशा उल्लंघनासाठी या अधिनियमाद्वारे कोणत्याही विनिर्दिष्ट शिक्षेची तरतूद केलेली नसेल ; किंवा

(घ) संचालकाने किंवा कोणत्याही प्राधिकाऱ्याने किंवा अशा प्राधिकरणाच्या मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्याने किंवा त्यापैकी कोणीही प्राधिकृत केलेल्या इतर कोणत्याही अधिकाऱ्याने या अधिनियमाच्या किंवा नियमांच्या तरतुदींअन्वये काढलेल्या कोणत्याही आदेशाच्या किंवा कोणत्याही नोंटिशीच्या किंवा कोणत्याही निदेशांच्या आवश्यकतांचे अनुपालन करण्यात कसूर केली असेल, आणि अशा कसुरीसाठी या अधिनियमाद्वारे कोणत्याही विनिर्दिष्ट शिक्षेची तरतूद केलेली नसेल तर,

तिला, दोष सिद्ध झाल्यानंतर,—

(एक) एका वर्षाच्या कालावधीतील फीची किंवा व्याजाची किंवा दोन्हीची रक्कम रुपये ५०,००० हून अधिक असेल त्याबाबतीत, सहा महिन्यांहून कमी नसेल परंतु, तीन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या सश्रम कारावासाची व दंडांची शिक्षा करण्यात येईल ;

(दोन) एका वर्षाच्या कालावधीतील अशी रक्कम, रुपये ५०,००० हून कमी असेल त्याबाबतीत, तीन महिन्यांहून कमी नसेल परंतु एका वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या सश्रम कारावासाची व दंडांची शिक्षा करण्यात येईल ;

(तीन) या अधिनियमाच्या किंवा त्याखाली केलेल्या नियमांच्या कोणत्याही तरतुदींच्या उल्लंघनाच्या, किंवा पूर्वाक्तप्रमाणे कोणत्याही आदेशाच्या किंवा नोंटिशीच्या आवश्यकतांच्या अनुपालनाच्या कसुरीच्या बाबतीत, सहा महिन्यांहून कमी नसेल परंतु, तीन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या सश्रम कारावासाची व दंडांची शिक्षा करण्यात येईल :

परंतु, न्यायालयाच्या न्यायनिर्णयात नमूद करावयाच्या त्याविरुद्धच्या कोणत्याही विशेष व पुरेशा कारणांअभावी या कोणत्याही परिच्छेदाखालील शिक्षा एका महिन्याहून आणि दंड दोन हजार रुपयांहून कमी असणार नाही.

(३) जो कोणी, पोट-कलमे (१) आणि (२) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेला कोणताही अपराध करण्यास कोणत्याही व्यक्तीला सहाय्य करील किंवा त्यास अपप्रेरणा देईल त्यास, जर ते कृत्य अपप्रेरणेच्या परिणामी घडलेले असेल आणि अशा अपप्रेरणेबद्दलच्या शिक्षेची या अधिनियमाद्वारे कोणतीही स्पष्ट तरतूद केलेली नसेल तर, त्या अपराधासाठी तरतूद केलेल्या शिक्षेइतकी शिक्षा करण्यात येईल.

**स्पष्टीकरण.**—एखादे कृत्य किंवा अपराध, चिथावणीचा परिणाम म्हणून किंवा त्या कटाला अनुसरून किंवा अपप्रेरणा ठरेल अशा सहाय्याच्या परिणामी घडला असेल तेव्हा असे कृत्य किंवा अपराध हा अपप्रेरणेच्या परिणामी घडला असे समजण्यात येईल.

दखलपात्र व अजामीनपात्र अपराध. **३७.** कलम ३ च्या पोट-कलम (४) खालील अपराध, आणि कलम ८ च्या पोट-कलम (४) खालील आदेशाशिवाय सील काढून टाकण्याबद्दलचे अपराध हे दखलपात्र व अजामीनपात्र असतील.

कंपन्यांनी केलेले अपराध. **३८.** (१) या अधिनियमाखालील अपराध कंपनीने केलेला असेल तर, असा अपराध घडण्याच्या वेळी कंपनीचे कामकाज चालविण्यासाठी जी त्या कंपनीची प्रभारी होती आणि त्यासाठी जबाबदार होती अशी प्रत्येक व्यक्ती तसेच, ती कंपनीही त्या अपराधाबद्दल दोषी असल्याचे मानण्यात येईल आणि तिच्याविरुद्ध कार्यवाही केली जाण्यास व त्यानुसार शिक्षा दिली जाण्यास ती पात्र असेल :



परंतु, असा अपराध आपल्या नकळत घडला होता किंवा असा अपराध घडू नये म्हणून आपण योग्य ती सर्व दक्षता घेतली होती असे अशा कोणत्याही व्यक्तीने सिद्ध केले तर, या पोट-कलमात काहीही अंतर्भूत असले तरी ती व्यक्ती कोणत्याही शिक्षेस पात्र ठरणार नाही.

(२) पोट-कलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, या अधिनियमाखालील कोणताही अपराध एखाद्या कंपनीने केला असेल आणि त्या कंपनीच्या कोणत्याही संचालकाच्या, व्यवस्थापकाच्या, सचिवाच्या किंवा अन्य अधिकाऱ्याच्या संमतीने किंवा मूकसंमतीने किंवा त्याने दुर्लक्ष केल्यामुळे असा अपराध घडल्याचे सिद्ध करण्यात आले असेल तर, असा संचालक, व्यवस्थापक, सचिव किंवा अन्य अधिकारी, त्या अपराधाबद्दल दोषी असल्याचे मानण्यात येईल आणि त्यांच्याविरुद्ध कारवाई केली जाण्यास व त्यानुसार शिक्षा केली जाण्यास तो पात्र असेल.

**स्पष्टीकरण.**—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ,—

(क) “ कंपनी ” याचा अर्थ, एखादा निगम निकाय, असा आहे आणि त्यामध्ये व्यवसाय संस्था किंवा व्यक्तींचा अन्य संघ यांचा समावेश होतो ; आणि

१८६० चा  
४५.

(ख) भागीदारी संस्थेच्या संबंधात “ संचालक ” याचा अर्थ, भागीदारी संस्थेचा भागीदार, असा आहे, आणि व्यक्तींच्या कोणत्याही संघाच्या किंवा व्यक्तींच्या कोणत्याही निकायाच्या संबंधात “ संचालक ” याचा अर्थ, त्याच्या कारभारावर नियंत्रण ठेवणारा कोणताही सदस्य, असा आहे.

**३९.** (१) प्राधिकरणाच्या संचालकास किंवा कोणत्याही पदनामाने संबोधला जाणाऱ्या मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्यास किंवा त्यांच्यापैकी कोणीही याबाबतीत सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीस, कलम ३७ मध्ये निर्दिष्ट केले असतील त्यांच्याव्यतिरिक्त, या अधिनियमाद्वारे किंवा तदन्वये किंवा त्याखाली तयार केलेल्या नियमांद्वारे किंवा तदन्वये शिक्षापात्र ठरविण्यात आलेला कोणताही अपराध, त्यासंबंधातील कार्यवाहीस प्रारंभ होण्यापूर्वी किंवा तदनंतर, आपसात मिटवता येईल किंवा अशी कार्यवाही मागे घेता येईल.

अपराध मिटविणे  
किंवा कार्यवाही मागे  
घेणे.

(२) अपराध आपसात मिटविण्यात आला असेल त्याबाबतीत अपराधी जर अभिरक्षेत असेल तर त्याची सुटका करण्यात येईल, आणि अशा आपसात मिटविलेल्या अपराधासंबंधात त्यांच्याविरुद्ध पुढील कोणतीही कार्यवाही करण्यात येणार नाही.

**४०.** दखलपात्र अपराध असतील तर ते सोडून, कोणतेही न्यायालय, संचालक किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकारी किंवा त्यापैकी कोणीही याबाबतीत प्राधिकृत केलेला इतर कोणताही अधिकारी यांच्याकडून तक्रार आल्याखेरीज, किंवा माहिती मिळाल्याखेरीज या अधिनियमाखालील किंवा नियमांखालील अपराधाची दखल घेणार नाही.

अपराधांची दखल  
घेणे.

**४१.** महानगर दंडाधिकारी किंवा प्रथम वर्ग न्यायदंडाधिकारी यास कनिष्ठ असलेले कोणतेही न्यायालय, या अधिनियमाखालील किंवा नियमांखालील शिक्षापात्र अपराधाची न्याय-चौकशी करणार नाही.

अधिकारिता.

सद्भावनापूर्वक  
केलेल्या कृतीस  
संरक्षण.

४२. हा अधिनियम किंवा त्याखालील नियम याअन्वये सद्भावनापूर्वक केलेल्या किंवा करण्याचे योजिलेल्या कोणत्याही कृत्याबद्दल कोणत्याही व्यक्तीविरुद्ध, कोणताही वाद, खटला किंवा अन्य कायदेशीर कार्यवाही दाखल करण्यात येणार नाही.

अधिकारी, इत्यादी  
लोकसेवक असणे.

४३. या अधिनियमाच्या किंवा (त्याखालील केलेल्या) नियमांच्या तरतुदीनुसार कृती करणारा प्रत्येक अधिकारी किंवा कर्मचारी हा, भारतीय दंड संहितेच्या कलम २१ च्या अर्थातर्गत लोकसेवक असल्याचे मानण्यात येईल.

१८६० चा  
४५.

अधिनियम अधिभावी  
असणे परंतु,  
विद्यमान  
अधिनियमांमध्ये  
अधिक भर  
घालणारा असणे.

४४. (१) या अधिनियमाच्या आणि (त्याखाली केलेल्या) नियमांच्या तरतुदी ह्या, त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यामध्ये किंवा इतर कोणत्याही कायद्याच्या आधारे अंमलात असलेल्या कोणत्याही संलेश्यामध्ये अंतर्भूत असलेली कोणतीही गोष्ट विसंगत असली तरी, त्यांच्याशी परिणामक असतील.

(२) पोट-कलम (१) च्या तरतुदीच्या अधीन राहून या अधिनियमाच्या तरतुदी ह्या यात यापूर्वी स्पष्ट शब्दात तरतूद केली असेल त्याव्यतिरिक्त ज्या क्षेत्रात हा अधिनियम अंमलात आला असेल अशा कोणत्याही क्षेत्रात, त्या त्या काळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही संबद्ध नगरपालिका कायद्याच्या किंवा इतर कोणत्याही कायद्याच्या तरतुदींमध्ये भर घालणाऱ्या असतील आणि त्या तरतुदींचे न्यूनीकरण करणाऱ्या नसतील.

विवक्षित इमारतींमध्ये  
अग्निशमन  
अधिकाऱ्यांची किंवा  
अग्निशमन  
पर्यवेक्षकाची नियुक्ती  
करणे.

४५. (१) प्रत्येक मालक किंवा भोगवटादार पुढील वर्णनाच्या प्रत्येक इमारतीसाठी एका अग्निशमन अधिकाऱ्याची किंवा अग्निशमन पर्यवेक्षकाची नियुक्ती करील :-

३० मीटरहून अधिक उंच असलेल्या आणि पुढील प्रयोजनांसाठी वापरण्यात येणाऱ्या इमारती, —

- (१) हॉटेल,
- (२) रुग्णालय,
- (३) व्यवसाय,
- (४) वाणिज्यिक,
- (५) कोणत्याही प्रकारचा संमिश्र भोगवटा किंवा प्रयोजने.

(२) अशा अग्निशमन अधिकाऱ्याच्या किंवा अग्निशमन पर्यवेक्षकाच्या अर्हता व कर्तव्ये, संचालक, राज्य शासनाच्या मान्यतेने, **शासकीय राजपत्रातील** आदेशाद्वारे विनिर्दिष्ट करील त्याप्रमाणे असतील.

इतर कायदांचा  
प्रभाव.

४६. त्या त्या काळी अंमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना यासंबंधातील कोणतीही गोष्ट या अधिनियमान्वये करणे किंवा त्यासाठी मान्यता घेणे आवश्यक असेल तेव्हा, अशा इतर कायदांन्वये आवश्यक असलेली परवानगी, मान्यता किंवा मंजूरी मिळविली आहे केवळ याच वस्तुस्थितीच्या कारणामुळे अशा कोणत्याही गोष्टीस ती कायदेशीररीत्या केली असल्याचे किंवा त्यास मान्यता दिली असल्याचे मानण्यात येणार नाही.

४७. (१) राज्य शासनास, शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, अशा अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा प्रकरणात आणि अशा शर्तीच्या, कोणत्याही असल्यास, अधीन राहून, या अधिनियमान्वये किंवा त्याखालील नियमान्वये, त्याने वापरावयाचे (त्याच्याकडून वापरण्यायोग्य असलेले) कोणतेही अधिकार (नियम करण्याच्या अधिकाराव्यतिरिक्त) संचालकाकडे सोपविता येतील.

अधिकार  
सोपविण्याचा  
अधिकार.

(२) संचालकास, लेखी आदेशाद्वारे, या अधिनियमान्वये किंवा त्याखाली केलेल्या नियमान्वये त्याच्याकडून वापरण्यायोग्य असलेले कोणतेही अधिकार, अशा आदेशात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा प्रकरणी आणि अशा शर्तीच्या, कोणत्याही असल्यास, अधीन राहून, राज्य शासनाच्या त्यास द्युय्य असलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्याकडे किंवा प्राधिकरणाच्या मुख्य अधिकाऱ्याकडे (मग त्यास कोणत्याही पदनामाने संबोधण्यात येत असो) किंवा कोणत्याही प्राधिकरणाच्या मुख्य अग्निशमन अधिकाऱ्यांकडे सोपविता येतील.

४८. प्रत्येक प्राधिकारी किंवा मुख्य अग्निशमन अधिकारी, याबाबतीत प्राधिकरणाने विनिर्देशपूर्वक प्राधिकृत केले असेल तेव्हा, संचालक वेळोवेळी मागवील असे अहवाल, विवरणे व इतर माहिती संचालकाला सादर करील.

अहवाल, विवरण  
किंवा माहिती  
मागविण्याचा  
अधिकार.

#### प्रकरण नऊ

#### नियम

४९. (१) राज्य शासनास, शासकीय राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, आणि पूर्व प्रसिद्धिच्या शर्तीस अधीन राहून, या अधिनियमाची प्रयोजने पार पाडण्यासाठी नियम करता येतील.

नियम करण्याचा  
अधिकार.

(२) विशेषतः आणि पूर्वगामी अधिकाराच्या सर्वसाधारणतेला बाध न आणता, अशा नियमांमध्ये पुढील बाबीसाठी तरतूद करता येईल,—

(क) आग प्रतिबंधक आणि आग सुरक्षा उपाययोजनांबाबतची किमान मानके ;

(ख) कलम ९ अन्वये लायसनप्राप्त अभिकरण म्हणून काम करण्यासाठी पात्रता आणि लायसन देणे, त्याचे नवीकरण करणे किंवा ते देण्यास नकार देणे यांबाबतची कार्यपद्धती ;

(ग) कलम ३२ अन्वये ज्या नमुन्यात अपील करण्यात येईल तो नमुना आणि अशा अपिलासोबत भरावयाची फी ;

(घ) कलम ३२ अन्वये अपिलावरील सुनावणीच्या आणि ते निकालात काढण्याच्या वेळी अनुसरावयाची कार्यपद्धती ;

(ड.) नियमांद्वारे तरतूद करण्यात येईल किंवा तरतूद करणे आवश्यक असेल अशी इतर कोणताही, बाब.

(३) या कलमान्वये केलेला प्रत्येक नियम, तो करण्यात आल्यानंतर शक्य तितक्या लवकर, राज्य विधानमंडळाचे अधिवेशन चालू असताना एकाच अधिवेशनात किंवा लागोपाठच्या दोन किंवा अधिक एच ४०६९ - ५

अधिवेशनात एकूण तीस दिवसांची होईल इतक्या मुदतीकरिता, राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे ठेवण्यात येईल आणि ज्या अधिवेशनात तो अशारीतीने ठेवण्यात आला असेल ते अधिवेशन किंवा त्याच्या लगतनंतरचे अधिवेशन किंवा अधिवेशने समाप्त होण्यापूर्वी, त्या नियमात कोणतेही फेरबदल करण्याबाबत दोन्ही सभागृहे सहमत होतील किंवा तो नियम करण्यात येऊ नये म्हणून दोन्ही सभागृहे सहमत होतील व त्यांनी असा निर्णय **शासकीय राजपत्रात** अधिसूचित केला तर, तो नियम असा निर्णय **शासकीय राजपत्रात** प्रसिद्ध झाल्याच्या दिनांकापासून, केवळ अशा फेरबदल केलेल्या स्वरूपातच अंमलात येईल किंवा, यथास्थिति, अंमलात येणार नाही. तथापि, असे कोणतेही फेरबदल किंवा विलोपन यामुळे त्या नियमान्वये पूर्वी केलेल्या किंवा करण्याचे वर्जिलेल्या कोणत्याही गोष्टीच्या विधिग्राह्यतेस बाध येणार नाही.

अडचण दूर करण्याचा अधिकार. **५०.** (१) या अधिनियमाच्या तरतुदी अंमलात आणताना, कोणतीही अडचण उद्भवल्यास, त्या प्रसंगी आवश्यक असेल त्याप्रमाणे राज्य शासनाला आदेशाद्वारे, या अधिनियमाची उद्दिष्टे व प्रयोजने यांच्याशी विसंगत नसलेली व अडचण दूर करण्याच्या प्रयोजनार्थ आवश्यक किंवा इष्ट वाटेल अशी कोणतीही गोष्ट करता येईल :

परंतु, या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या तारखेपासून दोन वर्षांचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर, या कलमान्वये कोणताही आदेश काढण्यात येणार नाही.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये काढलेला प्रत्येक आदेश, तो काढण्यात आल्यानंतर शक्य तितक्या लवकर, राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे मांडण्यात येईल.

अनुसूची—

[ कलम

आग प्रतिबंधक यंत्रणा

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक					
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब
(क)	<b>निवासी इमारती (क)</b> लॉजिंग किंवा भाड्याने देता येतील अशी घरे (क-१) (टीप १ पहा)						
१	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेले (एक) १५ खोल्यांपर्यंत	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
	(दोन) १५ पेक्षा अधिक व ३० खोल्यांपर्यंत.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
	(तीन) ३० खोल्यांपेक्षा अधिक खोल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
(ख)	एक किंवा दोन कुटुंबांचे खाजगी राहते घर (क-२) (टीप १ पहा) शयनगृहे (क-३) सदनिकागृहे (क-४) (टीप ६ पहा)						
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
(२)	१५ मीटर व त्यापेक्षा अधिक परंतु ३५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
(३)	३५ मीटरपेक्षा अधिक परंतु ४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
(४)	४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच असलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.

एक

३ (एक) पहा ]

## बसविण्यासाठीच्या किमान आवश्यकता

यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
स्वयंचालित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचालित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम <sup>३</sup> इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/ एम एम <sup>३</sup> इतका दाब
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५००० (टीप ३ पहा)	आवश्यक नाही	आवश्यक नाही.
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही	९०० (४५०) (टीप ४ पहा)
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	१०,००० (१५,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही	९००
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही	४५०
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक (टीप ७ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	२५,०००	आवश्यक नाही	९००
आवश्यक (टीप २ आणि टीप ८ पहा)	आवश्यक (टीप ७ पहा)	आवश्यक	५०,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	९००	आवश्यक नाही
आवश्यक (टीप ८ पहा)	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	१,२००	आवश्यक नाही

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक					
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	याई नळखांब
(ग)	हॉटेले (क-५)						
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली.						
	(एक) प्रत्येक मजल्यावर ३०० चौ. मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके व्यापलेले क्षेत्र.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.
	(दोन) प्रत्येक मजल्यावर १,००० चौ. मीटरपेक्षा अधिक व्यापलेले क्षेत्र.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक (टीप ९ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक
(२)	१५ मीटर व त्यापेक्षा अधिक परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक
(३)	३० मीटरपेक्षा अधिक उंच असलेली.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक
(घ)	हॉटेल (तारंकित) (क-६)	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक
	शैक्षणिक इमारती (ख)						
	(टीप १२ पहा)						
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली.						
	(एक) तळमजला अधिक एक मजला.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
	(दोन) तळमजला अधिक दोन मजले.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
(२)	१५ मीटर व त्यापेक्षा अधिक परंतु ३० मीटरपेक्षा	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.

यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
स्वयंचलित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचलित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम <sup>२</sup> इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/ एम एम <sup>२</sup> इतका दाब
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही	४५० (९००) (टीप ४ पहा)
आवश्यक (टीप १० व टीप ११ पहा)	आवश्यक	आवश्यक (टीप ११ पहा)	१,००,०००	१,००,०००	१८००	आवश्यक नाही.
आवश्यक (टीप १० पहा)	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	२०,०००	२२५०	आवश्यक नाही.
आवश्यक (टीप १० पहा)	आवश्यक	आवश्यक	२,००,०००	२०,०००	२८५०	आवश्यक नाही.
आवश्यक (टीप १० पहा)	आवश्यक	आवश्यक	२,००,०००	२०,०००	२८५०	आवश्यक नाही.
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५,००० (टीप ३ पहा)	आवश्यक नाही.	४५०
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	१०,००० (१५,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.	४५० (९००) (टीप ४ पहा)
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	२५,०००	आवश्यक नाही.	९००



अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक					
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	याई नळखांब
	<b>संस्थेच्या इमारती (ग)</b> (टीप १२ पहा)						
(क)	रुग्णालये, आरोग्यधाम व शुश्रूषालये (ग-१)						
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या						
	(एक) १००० चौ.२ मीटरपेक्षा कमी भूखंड एवढे क्षेत्र असलेल्या, खाटा नसलेल्या तळमजला अधिक एक मजल्यापर्यंत.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
	(दोन) १,००० चौ.२ मीटरपेक्षा अधिक भूखंड एवढे क्षेत्र असलेल्या, खाटा असलेल्या तळमजला अधिक एक मजल्यापर्यंतच्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.
	(तीन) खाटा नसलेल्या व दोन मजल्यांपेक्षा अधिक मजले असलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक
	(चार) खाटा असलेल्या व दोन मजल्यांपेक्षा अधिक मजले असलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक
(२)	१५ मीटर व त्यापेक्षा अधिक परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक
(३)	२४ मीटर जास्त आणि ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक

यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
स्वयंचलित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचलित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम <sup>२</sup> इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/ एम एम <sup>२</sup> इतका दाब
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	२५०० (५०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.	४५० (१००) (टीप ४ पहा)
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.	४५०
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक	५०,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	१,६२०	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक					
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब
(ख)	अभिरक्षार्थ (Custodial) (ग-२), आणि शिक्षार्थ (Penal) व प्लॅटल (Plental) (ग-३)						
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.						
	(एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
	(दोन) ३०० व्यक्तीहून अधिक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.
(२)	१० मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच असलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक
(३)	१५ मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक
(४)	२४ मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक
	समाजमंदिर (घ) (घ-१ ते घ-५) (टीप १२ पहा)						
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.						
	(एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.

यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
स्वयंचालित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचालित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम <sup>३</sup> इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/ एम एम <sup>३</sup> इतका दाब
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	१०,००० (१५,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.	४५० (९००) (टीप ४ पहा)
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	१५,००० (२०,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.	४५० (९००) (टीप ४ पहा)
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक	५०,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	१,६२०	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	१०,००० (१५,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.	४५० (९००) (टीप ४ पहा)

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक					
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब
	(दोन) ३०० व्यक्तींहून अधिक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.
(२)	१० मीटरपेक्षा उंच परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक
(३)	१५ मीटर व त्यापेक्षा उंच परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक
(४)	२४ मीटरपेक्षा उंच परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक
	<b>व्यावसायिक इमारती (ड)</b>						
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
(२)	१० मीटरपेक्षा उंच परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक
(३)	१५ मीटरपेक्षा उंच आणि २४ मीटरपेक्षा उंच असलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक
(४)	२४ मीटरपेक्षा जास्त उंच असलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक
	<b>वाणिज्यिक इमारती (च)</b>						
	<b>(क) च-१ आणि च-२ (टीप १२ पहा)</b>						
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.						

यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
स्वयंचालित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचालित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम <sup>३</sup> इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/ एम एम <sup>३</sup> इतका दाब
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	१०,००० (१५,०००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.	४५० (१००) (टीप ४ पहा)
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक	५०,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	१,६२०	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	२५,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	९००	४५० (१००) (टीप ४ पहा)
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	७५,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	१,६२०	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,००,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	१०,०००	२,२५०	आवश्यक नाही.

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक					
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब
	(एक) ५०० चौ. <sup>२</sup> मीटरपेक्षा अधिक नाही एवढ्या एकूण व्यापलेल्या क्षेत्रासह तळ मजला अधिक एक मजला.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
	(दोन) तळ मजला अधिक एक मजला आणि ५०० चौ. <sup>२</sup> मीटरपेक्षा अधिक इतके व्यापलेले क्षेत्र.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक
	(तीन) तळ मजला अधिक एकापेक्षा अधिक मजले.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक
(२)	१५ मीटरपेक्षा उंच परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक
(३)	२४ मीटरपेक्षा उंच परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक
(ख)	भुयारी व्यापारी संकुल (च-३) (टीप १३ पहा)	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक
	<b>औद्योगिक इमारती (छ)</b> (टीप १४ पहा)						
(क)	कमी धोका (छ-१) (टीप १५ पहा) १८ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.						
	(एक) ५० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.

यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
स्वयंचलित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचलित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम <sup>२</sup> इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/ एम एम <sup>२</sup> इतका दाब
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	२५,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	४५० (१००) (टीप ४ पहा)	आवश्यक नाही.
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक नाही.	५०,०००	२५,०००	१००	आवश्यक नाही.
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक	आवश्यक	५०,०००	५,००० (१०,०००) (टीप ४ पहा)	१००	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,००,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	१०,०००	२२५०	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	१०,०००	२२५०	आवश्यक नाही.
आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.



अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक					
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब
	(दोन) ५० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि १०० चौ.मी. इतके क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
	(तीन) १०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि २०० चौ.मीटर इतके क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.
	(चार) २०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि ४०० चौ.मीटर पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.
	(पाच) ४०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक
	<b>(ख) मध्यम धोका (छ-२)</b> (टीप १४ पहा)						
(१)	१८ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.						
	(एक) १०० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
	(दोन) १०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त व २५० चौ. मीटर- पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
	(तीन) २५० चौ. मीटरपेक्षा जास्त व ५०० चौ. मीटर- पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक
	(चार) ५०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक

यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
स्वयंचलित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचलित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम <sup>३</sup> इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/ एम एम <sup>३</sup> इतका दाब
आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५,०००	आवश्यक नाही.	४५०
आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	७,५००	आवश्यक नाही.	४५०
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	१०,०००	आवश्यक नाही.	४५०
आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	२०,००० (३०,०००) (टीप ४ पहा)	५,०००	आवश्यक नाही.	४५० (१००) (टीप ४ पहा)
आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५,०००	आवश्यक नाही.	४५०
आवश्यक (टीप २ पहा)	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५०,०००	५,०००	१००	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	७५,०००	५,०००	१,६२०	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,००,०००	५,०००	१,६२०	आवश्यक नाही.

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक					
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब
	<b>(ग) जास्त धोका (ग-३)</b> (टीप १६ पहा)						
(१)	१५ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.						
	(एक) ५० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.
	(दोन) ५० चौ.मीटरपेक्षा जास्त व १५० चौ.मीटर- पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक
	(तीन) १५० चौ.मीटरपेक्षा जास्त आणि ३०० चौ.मीटर- पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक
	(चार) ३०० चौ.मीटरपेक्षा जास्त आणि ५०० चौ.मीटर- पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक
	(पाच) ५०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त क्षेत्र व्यापलेल्या.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक
	<b>साठवण इमारती (ज)</b> (टीप १७ पहा)						
(१)	१५ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.						
	(एक) एक मजली इमारत	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक
	(दोन) तळ मजला अधिक एक मजला.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक
(३)	तळ मजला अधिक एकापेक्षा जास्त मजले.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक

यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
स्वयंचलित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचलित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम <sup>३</sup> इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/ एम एम <sup>३</sup> इतका दाब
आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	५,०००	आवश्यक नाही.	४५०
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	५०,०००	५,०००	९००	४५०
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,००,०००	५,०००	१,६२०	४५०
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,२५,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	१,५०,०००	आवश्यक नाही.	२,२५०	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	१,५०,०००	१५,०००	१,८००	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	२,२५,०००	२०,०००	२,२५०	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	१,००,०००	१०,०००	१,८००	आवश्यक नाही.

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	आग प्रतिबंधक					
		अग्निशामक	होजपाईपची गुंडाळी	शुष्क उन्मार्ग	आर्द्र उन्मार्ग	खाली येणारा	यार्ड नळखांब
	<b>धोकादायक इमारती (झ)</b> (टीप १७ पहा)						
	१५ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.						
(१)	(एक) एक मजली इमारत	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक नाही.	आवश्यक
	(दोन) एकपेक्षा अधिक मजले असलेली परंतु १५ मिटरहून अधिक उंच नसलेली इमारत.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक नाही.	आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक

आ = आवश्यक

आना = आवश्यक नाही.

टिपा.—

१. १५ मीटर उंचीवरील इमारतीस क-१ व क-२ भोगवट्याकरिता परवानगी असणार नाही.
२. तळघर २०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक असेल तर, तळघरात बसविणे आवश्यक आहे.
३. तळघर २०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक असेल तर, तरतूद करणे आवश्यक आहे.
४. तळघर २०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक असेल तर, कंसात दिलेले मूल्य लागू होईल.
५. दोन मजल्यांपेक्षा अधिक इमारतीकरिता तरतूद करणे आवश्यक आहे.
६. ६० मीटर उंचीवरील इमारतीस क-३ व क-४ भोगवट्याकरिता परवानगी असणार नाही.
७. २४ मीटरवरील उंचीच्या इमारतीकरिता तरतूद करणे आवश्यक आहे.
८. तळघरात बसवणे. तरतूद करण्यात आलेल्या तळघराचा वापर कार पार्किंगसाठी करण्यात आला असेल व त्याचे क्षेत्र ७५० चौरस मीटरपेक्षा अधिक असेल तर, तुषार यंत्रणेचा भूमिगत टाकीतून तसेच गच्चीवरील टाकीतून पाणी पुरवठा करण्यात येईल.
९. एक मजल्यापेक्षा अधिक इमारतीकरिता तरतूद करणे आवश्यक आहे.
१०. संपूर्ण इमारतीत बसविण्यात येईल.
११. इमारतीला तुषारयंत्रणेद्वारे पाणी पुरवठा करण्याची तरतूद नसेल तर, आपोआप तपास लावणाऱ्या आणि धोक्याच्या सूचना यंत्रणेची तरतूद करणे आवश्यक आहे.
१२. ३० मीटर उंचीवरील इमारतींना गट ख, गट ग, गट घ, व गट ड भोगवट्याकरिता परवानगी देण्यात येऊ नये.
१३. सर्व भुयारी व्यापारी क्षेत्रे संपूर्णपणे वातानुकूलित असावीत.
१४. गट छ च्या औद्योगिक इमारतीकरिता या तक्त्यामध्ये दिलेल्या आवश्यकता या लघु उद्योग युनिटांकरिता असतील, इतर उद्योगांकरिता, संबंधित भारतीय मानकांच्या आधारे तसेच स्थानिक अग्निशमन प्राधिकाऱ्यांशी विचारविनिमय करून आवश्यकता निश्चित करण्यात येतील.
१५. १८ मीटर उंचीवरील इमारतींना जी-१ व जी-२ भोगवट्याकरिता परवानगी देण्यात येऊ नये.
१६. १५ मीटर उंचीवरील इमारतींना जी-३ भोगवट्याकरिता परवानगी देण्यात येऊ नये.
१७. १५ मीटर उंचीवरील इमारतींना गट-ज व गट-ज भोगवट्याकरिता परवानगी देण्यात येऊ नये.
१८. पंपाची क्षमता ही इमारतीच्या व्याप्त क्षेत्रावर आधारित असेल आणि जी-३ भोगवट्याकरिता या तक्त्यामध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे असेल.

यंत्रणेचे प्रकार			पाणी पुरवठा (लिटरमध्ये)		पंपाची क्षमता (लिटरमध्ये)	
स्वयंचालित तुषार यंत्रणा	हस्तचालित इलेक्ट्रिक भयसूचना यंत्रणा	स्वयंचालित तपास व भयसूचना यंत्रणा	पाणी साठविण्याची भूमिगत टाकी	गच्चीवरील पाण्याची टाकी	पाणी साठविण्याच्या भूमिगत टाकीजवळ बसविलेला व गच्चीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/एम एम <sup>३</sup> इतका दाब असलेला पंप (अग्निशामक पंप)	टाकीच्या पातळीवर किमान ०.३ एन/ एम एम <sup>३</sup> इतका दाब
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	कमीत कमी ४ एच ची अग्निशमन यंत्रणा आवश्यक.	आवश्यक नाही.	(टीप १८ पहा)	आवश्यक नाही.
आवश्यक	आवश्यक	आवश्यक	वरीलप्रमाणे	५०,०००	(टीप १८ पहा)	१००

## अनुसूची—

[ कलम ३(१) स्पष्टीकरण

## भाग—

## महानगरपालिकांकरिता अग्निशमन

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचा प्रकार	५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली महानगरपालिका		२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन
		(१)	(२)	(१)	(२)
	<b>निवासी इमारती (क)</b>				
(क)	लॉजिंग किंवा भाड्याने देता येतील अशी घरे (क-१)				
	१५ मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या				
	(एक) १५ खोल्यांपर्यंत	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) १५ पेक्षा अधिक व ३० खोल्यांपर्यंत.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
	(तीन) ३० खोल्यांपेक्षा अधिक	१०.००	५०,०००.००	८.००	३५,०००.००
(ख)	<b>वेशिमका (क-४)</b>				
(१)	१५ ते २४ मीटर उंचीच्या	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
(२)	२४ मीटर व त्यावरील परंतु ३५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	७.००	४०,०००.००	६.००	३०,०००.००
(३)	३५ मीटरपेक्षा अधिक परंतु ४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	१०.००	६०,०००.००	८.००	५०,०००.००
(४)	४५ मीटरपेक्षा अधिक उंचीच्या	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
(ग)	<b>हॉटेले (क-५)</b>				
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या				
	(एक) प्रत्येक मजल्यावर ३०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) प्रत्येक मजल्यावर ३०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक परंतु १००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेल्या.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००

दोन

व कलम ११(१) पहा ]

एक

सेवा फीची रचना

१० लाखांपेक्षा अधिक परंतु २५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु १० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		३ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(५)		(६)		(७)	
फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन
(१)	(२)	(१)	(२)	(१)	(२)
३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
७.००	३०,०००.००	६.००	२०,०००.००	५.००	२५,०००.००
३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
५.००	२०,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
७.००	३५,०००.००	बांधकामास अनुमती नाही.		अनुमती नाही.	
१०.००	५०,०००.००	अनुमती नाही.		अनुमती नाही.	
३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००



अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचा प्रकार	५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली महानगरपालिका		२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन
		(१)	(२)	(१)	(२)
	(तीन) प्रत्येक मजल्यावर १,००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेल्या.	१०.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यावरील परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक नसलेल्या.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
(३)	३० मीटर वरील उंचीच्या	२०.००	१,५०,०००.००	१५.००	१,००,०००.००
<b>(घ)</b>	<b>हॉटेले (तारारकित) (क-६)</b>				
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या				
	(एक) त्रितारारकित हॉटेले	१५.००	१,००,०००.००	१४.००	९०,०००.००
	(दोन) पंचतारारकित हॉटेले	२०.००	१,५०,०००.००	१८.००	१,२५,०००.००
	(तीन) सप्ततारारकित डीलक्स हॉटेले.	२५.००	२,००,०००.००	२२.००	१,४०,०००.००
(२)	१५ मीटर व त्यावरील परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंची नसलेल्या.	३०.००	३,००,०००.००	२८.००	२,५०,०००.००
(३)	३० मीटरपेक्षा अधिक उंचीच्या	५०.००	४,००,०००.००	३५.००	३,००,०००.००
	<b>शैक्षणिक इमारती (ख)</b>				
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या				
	(एक) तळमजला अधिक एक मजल्याच्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) तळमजला अधिक दोन मजल्यांच्या.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
(२)	१५ मीटर व त्यावरील परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक नाही इतक्या उंचीच्या.	१०.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००

१० लाखांपेक्षा अधिक परंतु २५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु १० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		३ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(५)		(६)		(७)	
फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन
(१)	(२)	(१)	(२)	(१)	(२)
७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००
१०.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००
१२.००	७५,०००.००	अनुमती नाही.		अनुमती नाही.	
१२.००	७५,०००.००	१०.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००
१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००	१०.००	५०,०००.००
२०.००	१,५०,०००.००	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
२५.००	२,००,०००.००	२०.००	१,५०,०००.००	१५.००	१,००,०००.००
३०.००	२,५०,०००.००	अनुमती नाही.		अनुमती नाही.	
३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचा प्रकार	५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली महानगरपालिका		२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन
		(१)	(२)	(१)	(२)
	<b>संस्थेच्या इमारती (ग)</b>				
(क)	रुग्णालये, आरोग्यधाम व शुश्रूषागृहे (ग-१)				
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या				
	(एक) १,००० चौरस मीटर पेक्षा कमी भूखंड क्षेत्राच्या, तळमजला अधिक एक मजला असलेल्या व खाटा नसलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) १,००० चौरस मीटरपेक्षा कमी भूखंड क्षेत्राच्या, तळमजला अधिक एक मजला असणाऱ्या व खाटा असलेल्या.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
	(तीन) दोन मजल्यांपेक्षा अधिक मजले असलेल्या व खाटा नसलेल्या.	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००
	(चार) दोन मजल्यांपेक्षा अधिक मजले असलेल्या व खाटा असलेल्या.	९.००	४५,०००.००	८.००	४०,०००.००
(२)	१५ मीटर व त्यावरील उंचीच्या परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१०.००	७५,०००.००	९.००	४५,०००.००
(३)	२४ मीटरपेक्षा अधिक आणि ३० मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	६०,०००.००

१० लाखांपेक्षा अधिक परंतु २५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु १० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		३ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(५)		(६)		(७)	
फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन
(१)	(२)	(१)	(२)	(१)	(२)
३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००
७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००
८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
१०.००	५०,०००.००	अनुमती नाही.		अनुमती नाही.	

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचा प्रकार	५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली महानगरपालिका		२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन
		(१)	(२)	(१)	(२)
<b>(ख)</b>	<b>अभिरक्षार्थ (ग-२) व शिक्षार्थ व प्लेन्टल (ग-३)</b>				
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या				
	(एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) ३०० व्यक्तीपेक्षा अधिक	६.००	३५,०००.००	५.००	३०,०००.००
(२)	१० मीटर व त्यावरील परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००
(३)	१५ मीटर व त्यावरील परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१०.००	५०,०००.००	९.००	४५,०००.००
(४)	२४ मीटर व त्यावरील परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	६०,०००.००
	<b>समाजमंदिरे (घ) (घ-१ ते घ-५)</b>				
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंचीची				
	(एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) ३०० व्यक्तीपेक्षा अधिक	६.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
(२)	१० मीटरवरील परंतु १५ मीटर पेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००
(३)	१५ मीटरवरील परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१०.००	७५,०००.००	९.००	५०,०००.००
(४)	२४ मीटरवरील परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००

१० लाखांपेक्षा अधिक परंतु २५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु १० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		३ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(५)		(६)		(७)	
फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन
(१)	(२)	(१)	(२)	(१)	(२)
३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
५.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००
६.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००
१०.००	५०,०००.००	अनुमती नाही.		अनुमती नाही.	
३.००	२०,०००.००	२.००	२०,०००.००	१.००	१०,०००.००
५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००
७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००	५.००	२५,०००.००
१०.००	५०,०००.००	अनुमती नाही.		अनुमती नाही.	

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचा प्रकार	५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली महानगरपालिका		२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन
		(१)	(२)	(१)	(२)
	<b>व्यावसायिक इमारती (ड)</b>				
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या	५.००	३५,०००.००	४.००	३०,०००.००
(२)	१० मीटरवरील परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	७.००	५०,०००.००	६.००	४०,०००.००
(३)	१५ मीटरवरील व २४ मीटरपर्यंत उंचीच्या.	१०.००	१,००,०००.००	८.००	७५,०००.००
(४)	२४ मीटरवरील उंचीच्या	१५.००	१,५०,०००.००	१०.००	१,००,०००.००
	<b>वाणिज्यिक इमारती (च)</b>				
	<b>च-१ आणि च-२</b>				
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंचीच्या				
	(एक) तळ मजला अधिक एक मजल्याच्या, ५०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) तळ मजला अधिक एक मजल्याच्या आणि ५०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेल्या.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
	(तीन) तळ मजला अधिक एक मजला यापेक्षा अधिक मजल्यांच्या.	८.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००
(२)	१५ मीटरपेक्षा उंच परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१०.००	१,००,०००.००	९.००	७५,०००.००
(३)	२४ मीटरवरील परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक नाही अशा उंचीच्या.	१५.००	१,३०,०००.००	१२.००	१,००,०००.००

१० लाखांपेक्षा अधिक परंतु २५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु १० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		३ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(५)		(६)		(७)	
फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन
(१)	(२)	(१)	(२)	(१)	(२)
३.००	२५,०००.००	२.००	२०,०००.००	१.००	१५,०००.००
५.००	३५,०००.००	४.००	३०,०००.००	३.००	२५,०००.००
७.००	५०,०००.००	५.००	३५,०००.००	४.००	३०,०००.००
१०.००	७५,०००.००	अनुमती नाही.		अनुमती नाही.	
३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
७.००	३५,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००
८.००	५०,०००.००	७.००	३५,०००.००	५.००	२५,०००.००
१०.००	७५,०००.००	अनुमती नाही.		अनुमती नाही.	



अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचा प्रकार	५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली महानगरपालिका		२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन
		(१)	(२)	(१)	(२)
(ख)	<b>भुयारी व्यापारी संकुल (च-३) औद्योगिक इमारती (छ)</b>				
(क)	कमी धोक्याच्या (छ-१) १८ मीटर उंचीपर्यंतच्या.				
	(एक) ५० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) ५० चौरस मीटरपेक्षा अधिक आणि १०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	७.००	४०,०००.००	६.००	३०,०००.००
	(तीन) १०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक आणि २०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१०.००	७५,०००.००	८.००	५०,०००.००
	(चार) २०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक आणि ४०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
	(पाच) ४०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेल्या.	२०.००	१,५०,०००.००	१५.००	१,२५,०००.००
(ख)	<b>मध्यम धोक्याच्या (छ-२)</b>				
	१८ मीटर उंचीपर्यंतच्या.				
	(एक) १०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) १०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक आणि २५० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	७.००	७५,०००.००	६.००	५०,०००.००
	(तीन) २५० चौरस मीटरपेक्षा अधिक आणि ५०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१०.००	१,००,०००.००	८.००	७५,०००.००
	(चार) ५०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेल्या.	१५.००	१,५०,०००.००	१२.००	१,२५,०००.००

१० लाखांपेक्षा अधिक परंतु २५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु १० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		३ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(५)		(६)		(७)	
फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन
(१)	(२)	(१)	(२)	(१)	(२)
३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००	३.००	१५,०००.००
७.००	३५,०००.००	५.००	२५,०००.००	४.००	२०,०००.००
१०.००	५०,०००.००	७.००	३५,०००.००	५.००	२५,०००.००
१५.००	१,००,०००.००	१०.००	५०,०००.००	७.००	३५,०००.००
३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
५.००	३५,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००
७.००	५०,०००.००	५.००	३५,०००.००	४.००	२५,०००.००
१०.००	१,००,०००.००	७.००	५०,०००.००	५.००	३५,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचा प्रकार	५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली महानगरपालिका	२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		
(१)	(२)	(३)		(४)	
		फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन
		(१)	(२)	(१)	(२)
<b>(ग)</b>	<b>अति धोक्याच्या (छ-३)</b> (टीप (२) पहा)				
(१)	(क) १५ मीटर उंचीपर्यंतच्या				
	(एक) ५० चौरस मीटर एवढे क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३५,०००.००	४.००	३०,०००.००
	(दोन) ५० चौरस मीटरपेक्षा अधिक १५० चौरस मीटर- पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	७.००	४०,०००.००	६.००	३५,०००.००
	(तीन) १५० चौरस मीटरपेक्षा अधिक आणि ३०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१०.००	६०,०००.००	८.००	५०,०००.००
	(चार) ३०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक आणि ५०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
	(पाच) ५०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेल्या.	२०.००	२,००,०००.००	१५.००	१,५०,०००.००
(ख)	धोकादायक वायू व पेट्रोलियम पदार्थ वाहून नेणारे क्षेत्रपार ( Cross country ) नळ मार्ग.	२०.०० प्रति मीटर	२,००,०००.००	१५.०० प्रति मीटर	१,५०,०००.००
	<b>गोदामे (ज)</b>				
(१)	१५ मीटर उंचीपर्यंतची				
	(एक) एक मजली इमारत	१०.००	३०,०००.००	८.००	२५,०००.००
	(दोन) तळ मजला अधिक एक मजला.	१५.००	४०,०००.००	१२.००	३०,०००.००
(२)	तळ मजला अधिक एकाहून अधिक मजले.	२०.००	५०,०००.००	१८.००	४०,०००.००
	<b>धोकादायक इमारती (झ)</b>				
(१)	१५ मीटर उंचीपर्यंतच्या				
	(एक) एक मजली इमारत	१५.००	३५,०००.००	१२.००	३०,०००.००
	(दोन) एक मजल्यापेक्षा अधिक मजल्यांची इमारत परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नाही अशी इमारत.	२०.००	५०,०००.००	१८.००	४०,०००.००

१० लाखांपेक्षा अधिक परंतु २५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु १० लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका		३ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ५ लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या नसलेली महानगरपालिका	
(५)		(६)		(७)	
फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन	फी प्रति चौरस मीटर रुपये	किमान ..... रुपयांच्या अधीन
(१)	(२)	(१)	(२)	(१)	(२)
३.००	२५,०००.००	२.००	२०,०००.००	१.००	१५,०००.००
५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००
७.००	४०,०००.००	५.००	३५,०००.००	४.००	३०,०००.००
१०.००	५०,०००.००	७.००	४०,०००.००	५.००	३५,०००.००
१५.००	१,००,०००.००	१०.००	७५,०००.००	७.००	५०,०००.००
१५.०० प्रति मीटर	१,००,०००.००	१०.०० प्रति मीटर	७५,०००.००	७.०० प्रति मीटर	५०,०००.००
७.००	२०,०००.००	५.००	१५,०००.००	३.००	१०,०००.००
१०.००	२५,०००.००	७.००	२०,०००.००	५.००	१५,०००.००
१५.००	३५,०००.००	१०.००	२५,०००.००	७.००	२०,०००.००
१०.००	२५,०००.००	७.००	२०,०००.००	५.००	१५,०००.००
१५.००	३५,०००.००	१०.००	२५,०००.००	७.००	२०,०००.००

भाग—दोन

नगरपरिषदांकरिता अग्निशामन सेवा फीची रचना

अनु-क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखापेक्षा अधिक परंतु ३ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु १ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
		प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)	
	<b>निवासी इमारती (क)</b> (क) लॉजिंग किंवा भाड्याने देता येणाऱ्या खोल्या असलेली १५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली घरे (क-१).	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(एक) १५ खोल्यांपर्यंत	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
	(दोन) १५ खोल्यापेक्षा अधिक व ३० खोल्यापर्यंत.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(तीन) ३० खोल्यापेक्षा अधिक असलेली.								
	<b>(ख) वेसिका (क-४)</b>								
(१)	१५ मीटर ते २४ मीटरपर्यंत उंच असलेली.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
(२)	१५ मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु ३५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही.

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भागवट्याचे प्रकार	(३)		(४)		(५)		(६)	
		प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
		२ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ३ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखांपेक्षा अधिक परंतु २ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखांपेक्षा अधिक परंतु १ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
(३)	३५ मीटरपेक्षा जास्त परंतु ४५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
(४)	४५ मीटरपेक्षा जास्त उंच असलेली.	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
(१)	(ग) हॉटेले (क-५) १५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली.								
	(एक) प्रत्येक मजल्यावर ३०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेले.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) प्रत्येक मजल्यावर ३०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक परंतु १,००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेले.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
	(तीन) प्रत्येक मजल्यावर १,००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेले.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००



अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखापेक्षा अधिक परंतु ३ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु १ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
		(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)
(१)	(२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
	<b>शैक्षणिक इमारती (ख)</b>								
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.								
	(एक) तळमजला अधिक एक मजला.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) तळमजला अधिक दोन मजले.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	अनुपती नाही	अनुपती नाही	अनुपती नाही	अनुपती नाही
	<b>संस्थात्मक (संस्थेच्या) इमारती (ग)</b>								
	(क) रुग्णालये, आरोग्यघाम व शुश्रूषालये (ग-१).								
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.								
	(एक) १,००० चौ. मीटरपेक्षा कमी भूखंड क्षेत्र असलेल्या व खाटा नसलेल्या तळमजला अधिक एक मजल्यापर्यंत.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००



अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखापेक्षा अधिक परंतु ३ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु १ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
		प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
(१)									
	(दोन) १,००० चौ. मीटरपेक्षा जास्त भूखंड क्षेत्र असलेल्या व खाटा असलेल्या तळमजला अधिक एक मजल्यापर्यंतच्या.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
	(तीन) खाटा नसलेल्या व दोन मजल्यापेक्षा जास्त मजले असलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(चार) खाटा असलेल्या व दोन मजल्यापेक्षा जास्त मजले असलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा जास्त परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	६.००	३५,०००.००	५.००	३०,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
(३)	२४ मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	७.००	४०,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही



अनु-क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	(३)		(४)		(५)		(६)	
		प्रति चौ. मीटर फी रुपयामध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयामध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयामध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयामध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
(१)									
(१)	समाजमंदिर (Assembly Buildings) (ब) (ब-१ ते ब-५)								
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या. (एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत. (दोन) ३०० व्यक्तीपेक्षा अधिक	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
(२)	१० मीटरपेक्षा जास्त परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
(३)	१५ मीटर व त्यापेक्षा जास्त परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
(४)	२४ मीटरपेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या. <b>व्यावसायिक इमारती (ड)</b>	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.	६.००	३५,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
		१.००	१०,०००.००	०.७५	८,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ३ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखांपेक्षा अधिक परंतु २ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखांपेक्षा अधिक परंतु १ लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखांपेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखांपेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
		(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)
(१)	(२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
(२)	१० मीटरपेक्षा जास्त परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
(३)	१५ मीटरपेक्षा जास्त आणि २४ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.	४.००	३०,०००.००	३.००	२०,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
(४)	२४ मीटरपेक्षा जास्त उंच असलेल्या.	५.००	४०,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
<b>(क)</b>	<b>वाणिज्यिक इमारती (च)</b> <b>च-१ आणि च-२</b>								
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेल्या.								
	(एक) तळ मजला अधिक एक मजला असलेल्या व एकूण ५०० चौ. मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेल्या.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) तळ मजला अधिक एक मजला असलेल्या आणि ५०० चौ. मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेल्या.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखापेक्षा अधिक परंतु ३ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु १ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
		प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
(१)	(२)	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
(२)	(तीन) तळ मजला अधिक एक मजल्यापेक्षा अधिक मजले असलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
(३)	१५ मीटरपेक्षा जास्त परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेल्या.	६.००	३५,०००.००	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही	अनुमती नाही
	(ख) भुयारी व्यापारी संकूल (च-३). औद्योगिक इमारती (छ) (क) कमी धोका असलेल्या (ड-१).								
(१)	१८ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.								
	(एक) ५० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) ५० चौ. मीटरपेक्षा जास्त व १०० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखापेक्षा अधिक परंतु ३ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु १ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
		(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
(१)									
	(तین) १०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि २०० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(चार) २०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि ४०० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००
	(पाच) ४०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त क्षेत्र व्यापलेल्या.	६.००	३५,०००.००	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००
	<b>(ख) मध्यम धोका असलेल्या (छ-२)</b>								
(१)	१८ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या.								
	(एक) १०० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) १०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि २५० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
	(तीन) २५० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि ५०० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	२ लाखापेक्षा अधिक परंतु ३ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु १ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.		०.२५ लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	
		प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
(१)	(२)	(३)		(४)		(५)		(६)	
	(चार) ५०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००
	(ग) जास्त धोका असलेल्या (छ-३) (टीप (२) पहा)								
(१)	(क) १५ मीटरपेक्षा उंच असलेल्या.								
	(एक) ५० चौ. मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००
	(दोन) ५० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि १५० चौ. मीटर- पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००
	(तीन) १५० चौरस मीटरपेक्षा जास्त आणि ३०० चौ. मीटर- पर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००
	(चार) ३०० चौ. मीटरपेक्षा जास्त आणि ५०० चौरस मीटरपर्यंत क्षेत्र व्यापलेल्या.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००
	(पाच) ५०० चौ. मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेल्या.	६.००	३५,०००.००	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भागावट्याचे प्रकार	(३)		(४)		(५)		(६)		
		२ लाखापेक्षा अधिक परंतु ३ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	१ लाखापेक्षा अधिक परंतु २ लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)	०.४० लाखापेक्षा अधिक परंतु ०.४० लाखापेक्षा अधिक नाही इतकी लोकसंख्या असलेल्या नगरपरिषदा.	प्रति चौ. मीटर फी रुपयांमध्ये (१)	किमान रुपयांच्या अधीन (२)
(ख)	धोकादायक वायू व पेट्रोलियम पदार्थ वाहून नेणारे क्षेत्रपार (Cross country) नळ मार्ग.	६.००	३५,०००.००	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	
	<b>कोठाराच्या (साठवणीच्या) इमारती (ज.)</b>									
(१)	१५ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या (एक) एक मजली इमारत (दोन) तळ मजला अधिक एक मजला असलेल्या.	१.००	८,०००.००	०.७५	७,०००.००	०.५०	६,०००.००	०.२५	५,०००.००	
	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००		
(२)	तळ मजला अधिक एक मजल्यापेक्षा जास्त मजले असलेल्या.	४.००	२५,०००.००	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	
	<b>धोकादायक इमारती (झ)</b>									
(१)	१५ मीटरपर्यंत उंच असलेल्या (एक) एक मजली इमारत (दोन) एक मजल्यापेक्षा अधिक मजले असलेली परंतु १५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली इमारत.	२.००	८,०००.००	१.००	७,०००.००	०.७५	६,०००.००	०.५०	५,०००.००	
	३.००	२०,०००.००	२.००	१५,०००.००	१.००	१०,०००.००	०.७५	७,५००.००		



## भाग—तीन

विशेष नियोजन प्राधिकरणे आणि विशेष नियोजन प्राधिकरणे व नगरपालिका यांच्या हद्दीबाहेरील  
इतर क्षेत्रे यांसाठी अग्निशमन सेवा फीची रचना

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	विशेष नियोजन प्राधिकरणे		विशेष नियोजन प्राधिकरण व नगरपालिका हद्दीबाहेरील इतर क्षेत्रे.	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ.मी. फी रुपयांमध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)
	<b>निवासी इमारती (क)</b>				
(क)	लॉजिंग किंवा भाड्याने देता येतील अशी घरे (क-१)				
	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली (एक) १५ खोल्यांपर्यंत	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) १५ पेक्षा जास्त आणि ३० खोल्यांपर्यंत असलेली.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
	(तीन) ३० खोल्यांपेक्षा अधिक असलेली.	१०.००	५०,०००.००	८.००	३५,०००.००
(ख)	<b>वेश्मिका (घरे) (क-४)</b>				
(१)	१५ ते २४ मीटरपर्यंत उंच असलेली	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा जास्त परंतु ३५ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	७.००	४०,०००.००	६.००	३०,०००.००
(३)	३५ मीटरपेक्षा जास्त परंतु ४५ मीटर- पेक्षा अधिक उंच नसलेली.	१०.००	६०,०००.००	८.००	५०,०००.००
(४)	४५ मीटरपेक्षा जास्त उंच असलेली.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
(ग)	<b>हॉटेले (क-५)</b>				
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली (एक) प्रत्येक मजल्यावर ३०० चौरस मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेली.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) प्रत्येक मजल्यावर ३०० चौरस मीटरपेक्षा जास्त परंतु १००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक नाही इतके क्षेत्र व्यापलेली.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	विशेष नियोजन प्राधिकरणे		विशेष नियोजन प्राधिकरण व नगरपालिका हद्दीबाहेरील इतर क्षेत्रे.	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		प्रति चौ.मी. फी रुपयांमध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ.मी. फी रुपयांमध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)
	(तीन) प्रत्येक मजल्यावर १,००० चौरस मीटरपेक्षा अधिक क्षेत्र व्यापलेली.	१०.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा अधिक परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
(३)	३० मीटरपेक्षा जास्त उंच असलेली	२०.००	१,५०,०००.००	१५.००	१,००,०००.००
<b>(घ)</b>	<b>हॉटेले (तारांकित) (क-६)</b>				
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली (एक) तीन तारांकित हॉटेले	१५.००	१,००,०००.००	१४.००	९०,०००.००
	(दोन) पंचतारांकित हॉटेले	२०.००	१,५०,०००.००	१८.००	१,२५,०००.००
	(तीन) सप्त तारांकित डिलक्स हॉटेले	२५.००	२,००,०००.००	२२.००	१,४०,०००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	३०.००	३,००,०००.००	२८.००	२,५०,०००.००
(३)	३० मीटरपेक्षा जास्त उंच असलेली	५०.००	४,००,०००.००	३५.००	३,००,०००.००
<b>(१)</b>	<b>शैक्षणिक इमारती (ख)</b>				
	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली				
	(एक) तळमजला अधिक एक मजला असलेली.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) तळमजला अधिक दोन मजले असलेली.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा जास्त परंतु ३० मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	१०.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००
<b>(क)</b>	<b>संस्थात्मक (संस्थेच्या) इमारती (ग)</b>				
	<b>रुग्णालये, आरोग्यधाम व शुश्रूषागृहे (ग-१)</b>				
(१)	१५ मीटरपेक्षा कमी उंच असलेली				
	(एक) १००० चौरस मीटरपेक्षा कमी भूखंड क्षेत्र असलेली तळमजला अधिक एक मजला असलेली व खाटा नसलेली.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	विशेष नियोजन प्राधिकरणे	विशेष नियोजन प्राधिकरण व नगरपालिका हद्दीबाहेरील इतर क्षेत्रे.		
(१)	(२)	(३)		(४)	
		प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ.मी. फी रुपयांमध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)
	(दोन) १,००० चौरस मीटरपेक्षा जास्त भूखंड क्षेत्र असलेली, खाटा असलेली, तळमजला अधिक एक मजला असलेली.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
	(तीन) खाटा नसलेली व दोन मजल्या-पेक्षा अधिक मजले असलेली.	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००
	(चार) खाटा असलेली व दोन मजल्या-पेक्षा अधिक मजले असलेली.	९.००	४५,०००.००	८.००	४०,०००.००
(२)	१५ मीटर आणि त्यापेक्षा जास्त परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक उंच नसलेली.	१०.००	७५,०००.००	९.००	४५,०००.००
(३)	२४ मीटरहून अधिक आणि ३० मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	६०,०००.००
(ख)	<b>अभिरक्षणार्थ (सी-२) आणि शिक्षार्थ व प्लॅटल (सी-३)</b>				
(१)	१० मीटरहून कमी उंची असलेली				
	(एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) ३०० पेक्षा अधिक व्यक्तींसाठी	६.००	३५,०००.००	५.००	३०,०००.००
(२)	१० मीटर आणि त्याहून अधिक परंतु १५ मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००
(३)	१५ मीटर आणि त्याहून अधिक परंतु २४ मीटरपेक्षा अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	१०.००	५०,०००.००	९.००	४५,०००.००
(४)	२४ मीटर आणि त्याहून अधिक परंतु ३० मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	६०,०००.००

(शा.म.मु.) एच ४०६९ - ११ (११,०६७-५-१३)

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	विशेष नियोजन प्राधिकरणे	विशेष नियोजन प्राधिकरण व नगरपालिका हद्दीबाहेरील इतर क्षेत्रे.		
(१)	(२)	(३)		(४)	
		प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ.मी. फी रुपयांमध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)
	<b>समाजमंदिर (घ) (घ-१ ते घ-५)</b>				
(१)	१० मीटरपेक्षा कमी उंची असलेली				
	(एक) ३०० व्यक्तीपर्यंत.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) ३०० हून अधिक व्यक्तींसाठी	६.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
(२)	१० मीटरहून अधिक परंतु १५ मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	८.००	४०,०००.००	७.००	३५,०००.००
(३)	१५ मीटर व त्याहून अधिक परंतु २४ मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	१०.००	७५,०००.००	९.००	५०,०००.००
(४)	२४ मीटरहून अधिक परंतु ३० मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
	<b>व्यावसायिक इमारती (ङ)</b>				
(१)	१० मीटरहून कमी उंची असलेली	५.००	३५,०००.००	४.००	३०,०००.००
(२)	१० मीटरहून अधिक परंतु १५ मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	७.००	५०,०००.००	६.००	४०,०००.००
(३)	१५ मीटरहून अधिक आणि २४ मीटरपर्यंत उंची असलेली.	१०.००	१,००,०००.००	८.००	७५,०००.००
(४)	२४ मीटरहून अधिक उंची असलेली	१५.००	१,५०,०००.००	१०.००	१,००,०००.००
	<b>वाणिज्यिक इमारती (च)</b>				
(क)	<b>च-१ आणि च-२</b>				
(१)	१५ मीटरहून कमी उंची असलेली				
	(एक) ५०० चौरस मीटरहून अधिक नाही एवढे एकूण व्याप्त क्षेत्र असलेली, तळ मजला अधिक एक मजला.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) ५०० चौरस मीटरहून अधिक व्याप्त क्षेत्र असलेली, तळ मजला अधिक एक मजला.	७.००	३५,०००.००	६.००	३०,०००.००
	(तीन) तळ मजला अधिक एक मजला	८.००	५०,०००.००	८.००	४०,०००.००
(२)	१५ मीटरहून अधिक परंतु २४ मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	१०.००	१,००,०००.००	९.००	७५,०००.००
(३)	२४ मीटरहून अधिक परंतु ३० मीटरहून अधिक नाही इतकी उंची असलेली.	१५.००	१,५०,०००.००	१२.००	१,००,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	विशेष नियोजन प्राधिकरणे		विशेष नियोजन प्राधिकरण व नगरपालिका हद्दीबाहेरील इतर क्षेत्रे.	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		प्रति चौ.मी. फी रुपयामध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ.मी. फी रुपयांमध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)
(ख)	भुयारी व्यापारी संकुल (च-३) औद्योगिक इमारती (छ)				
(क)	कमी धोका असलेल्या इमारती(छ-१)				
(१)	१८ मीटरपर्यंत उंची असलेली.				
	(एक) ५० चौरस मीटरपर्यंत व्याप्त क्षेत्र.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) ५० चौरस मीटरहून अधिक आणि १०० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	७.००	४०,०००.००	६.००	३०,०००.००
	(तीन) १०० चौरस मीटरहून अधिक आणि २०० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	१०.००	७५,०००.००	८.००	५०,०००.००
	(चार) २०० चौरस मीटरहून अधिक आणि ४०० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
	(पाच) ४०० चौरस मीटरहून अधिक असलेले व्याप्त क्षेत्र.	२०.००	१,५०,०००.००	१५.००	१,२५,०००.००
(ख)	मध्यम धोका असलेल्या इमारती (जी-२)				
(१)	१८ मीटरपर्यंत उंची असलेली				
	(एक) १०० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	५.००	३०,०००.००	४.००	२५,०००.००
	(दोन) १०० चौरस मीटरहून अधिक आणि २५० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	७.००	७५,०००.००	६.००	५०,०००.००
	(तीन) २५० चौरस मीटरहून अधिक आणि ५०० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	१०.००	१,००,०००.००	८.००	७५,०००.००
	(चार) ५०० चौरस मीटरहून अधिक व्याप्त क्षेत्र.	१५.००	१,५०,०००.००	१२.००	१,२५,०००.००
(ग)	अति धोका असलेल्या इमारती (छ-३)				
(१)	(क) १५ मीटरपर्यंत उंची असलेली				
	(एक) ५० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	५.००	३५,०००.००	४.००	३०,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	विशेष नियोजन प्राधिकरणे	विशेष नियोजन प्राधिकरण व नगरपालिका हद्दीबाहेरील इतर क्षेत्रे.		
(१)	(२)	(३)		(४)	
		प्रति चौ.मी. फी रुपयांमध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ.मी. फी रुपयांमध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)
	(दोन) ५० चौरस मीटरहून अधिक आणि १५० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	७.००	४०,०००.००	६.००	३५,०००.००
	(तीन) १५० चौरस मीटरहून अधिक आणि ३०० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	१०.००	६०,०००.००	८.००	५०,०००.००
	(चार) ३०० चौरस मीटरहून अधिक आणि ५०० चौरस मीटरपर्यंतचे व्याप्त क्षेत्र.	१५.००	१,००,०००.००	१२.००	७५,०००.००
	(पाच) ५०० चौरस मीटरहून अधिक व्याप्त क्षेत्र.	२०.००	२,००,०००.००	१५.००	१,५०,०००.००
(ख)	धोकादायक वायू आणि पेट्रोलिअम पदार्थ वाहून नेणारे क्षेत्रपार ( Cross country ) नळ मार्ग.	२०.०० प्रति मीटर	२,००,०००.००	१५.०० प्रति मीटर	१,५०,०००.००
	<b>कोठाराच्या (साठवणीच्या) इमारती (ज)</b>				
(१)	१५ मीटरपर्यंत उंची असलेली				
	(एक) एक मजली इमारत	१०.००	३०,०००.००	८.००	२५,०००.००
	(दोन) तळ मजला अधिक एक मजला.	१५.००	४०,०००.००	१२.००	३०,०००.००
(२)	तळ मजला अधिक एक मजला यापेक्षा अधिक मजले असलेल्या.	२०.००	५०,०००.००	१८.००	४०,०००.००

अनु- क्रमांक	इमारतीच्या भोगवट्याचे प्रकार	विशेष नियोजन प्राधिकरणे		विशेष नियोजन प्राधिकरण व नगर पालिका हद्दीबाहेरील इतर क्षेत्रे.	
(१)	(२)	(३)		(४)	
		प्रति चौ.मी. फी रुपयांमध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)	प्रति चौ.मी. फी रुपयांमध्ये (१)	किमान..... रुपयांच्या अधीन (२)
	<b>धोकादायक इमारती (जे)</b>				
(१)	१५ मीटरपर्यंत उंची असलेली				
	(एक) एक मजली इमारत	१५.००	३५,०००.००	१२.००	३०,०००.००
	(दोन) एक मजल्याहून अधिक मजल्यांची परंतु १५ मीटरहून अधिक उंच नसलेली इमारत.	२०.००	५०,०००.००	१८.००	४०,०००.००

टीप.—या अनुसूचीमध्ये,—

- (१) जेथे जेथे “ अनुमती नाही ” हा शब्दप्रयोग आला असेल तेथे तेथे तो असे सूचित करतो की, संबंधित क्षेत्रांत अशा प्रकारची इमारत बांधण्यास अनुमती देण्यात आलेली नाही.
- (२) “ अति धोकादायक ” इमारतींमध्ये पेट्रोल पंप, गॅस स्टेशन आणि इतर धोकादायक इमारतींचा समावेश होते.
- (३) “ प्रति चौरस मीटर ” या शब्दप्रयोगाचा संबंध बांधीव क्षेत्राच्या चौरस मीटरशी असेल.